

621070. DEli 20257

621070S 10500; 1977.

TART.: A RÉGI PARACSKOK TÁRSASÁGAI HELYSZÉKÉRŐL

---

79 lap, 6 foto'

FÖLDRAJZI MUTATÓ: FELSŐHETÉNY PUSZTA (MA: KAPOSZILLA)

STAKMUTATÓ: XVII

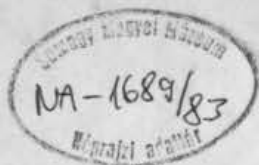
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELIAKOMA'S

ÁTVEZETVE AZ EG NA-76/83 - AS TÉTELE ALÓL.

Somogy megye Felsőhetény pusztán ez az épület cseléd ház volt. Itt laktak a béresek, pásztorok a házban 7 cseléd család lakott, egy-egy családnak egy, szoba konyhás lakása volt. 1977-ben amikor itt jártam így találtam az épületet. A régi nyitott gangot befalazták és ablakot építettek. A többi volt régi cselédházakat már lebontották.

- 1930-as évben amikor a mi családnak itt lakott a pusztán három kocsis, 12 négyökrösbéres, 1 kétökrösbéres, 4 gyalogbéres/gyalogmunkás, a mai értelmében segédmunkás/, 4 gulyás, 4 kanász, 3 uradalmi és 1 cselédek kanásza volt. 6 göbölös. Egy pusztagazda és egy csőz volt. Idősebb, és 16 éven aluliak voltunk olyan 15-en, időszakos nap-számosok.

A puszta piarista papoknak a birtoka volt. Központ Somogy megye Mernyén volt. Jozság Főigazgató állt a puszták élén. Nagyobb pusztákon volt az uraság, tisztartó, segéd tiszt, botos ispán. Felsőhetény Alsóhetényhez tartotott. Ott volt Rozsos kasznár, az irányította a pusztákat, mellette dolgozott tisztartó, segéd tiszt. A sorsforduló óta Állami gazdaság van.

Jeli József
Jeli József
Pécs

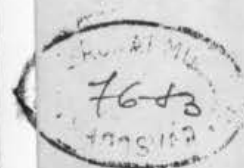
Magyarürögi ut 118

Ez az épület Somogy megye Kaposvári járásban van, pontosan régi Kisgátpusztán, könnyen meg lehet közelíteni, mert ahogy Dombóvár felől érkezünk a műuton Kaposvár felé, jobboldalra esik. A pusztta sorsforduló előtt báró Edgárd Stikrád, Gergely földes urnak a tulajdona volt. A földes ur az első világ háboru után került a pusztára. Előtte Oroszországban volt, Cári földbirtokos, kozák tiszt. A báró a pusztát 1938 tól kezdve, 1945- ig folyamatosan eladta, sőt még azt a kastélyt is amelyben családjával együtt lakott. A bárónak 5 gyermeke volt. A feleségétől elvált. A körülményeket nem részletezem. Nem tartozik a néprajzi adatokhoz szerintem. Itt is mint pusztai cseléd voltam 1940-es években. Mivel már a pusztta széteső állapotban volt. A képen látható gabona-magtárt alakították át cseléd lakásnak. Mi is itt laktunk. 1978-ban amikor itt jártam a fiammal akkor készítette a felvételt, én állok az ajtóban. A régi nyomoruságos életünket muttam a fiamnak. Majd a fiam azt mondta, hogy a látotakból többet tanult, mintha egy könyvet, ^{olvasott volna,} vagy filmet nézett volna meg. Az átalakított maktár lakásunk egy, szoba és konyhából állt. Sem elő szoba, sem kamra nem volt. Az épület téglából készült, tetőzete cserép zsindely. Az épületben villany nem volt. Mikor ezen a pusztán laktunk hárman voltunk kétlovas kocsisok, egy gépész, egy puszttagazda, aki egyben csősz és erdész is volt. A puszttagazda erdőhöz közel Szörnyüködörben lakott családjával együtt. Még annak idején a pusztán volt egy tégláégetőkemence, ott pedig 4 téglás család lakott és dolgozott. Nagy kelete volt annak idején a téglának, mert a környékbéli parasztek előszeretettel vásárolták, sőt még Kercseligetre is elvitték a téglát. A pusztta állami gazdaság tulajdona, itt van a Huskombinát is. A befallzott ajtó mögött is

lakás volt, itt lakott a közvetlen szomszédunkban Topa Mihály
kanász, aki annak idején is közelebb volt a 70 évhez, mint a
60 hoz. Sajnos 1965-ben meghalt.

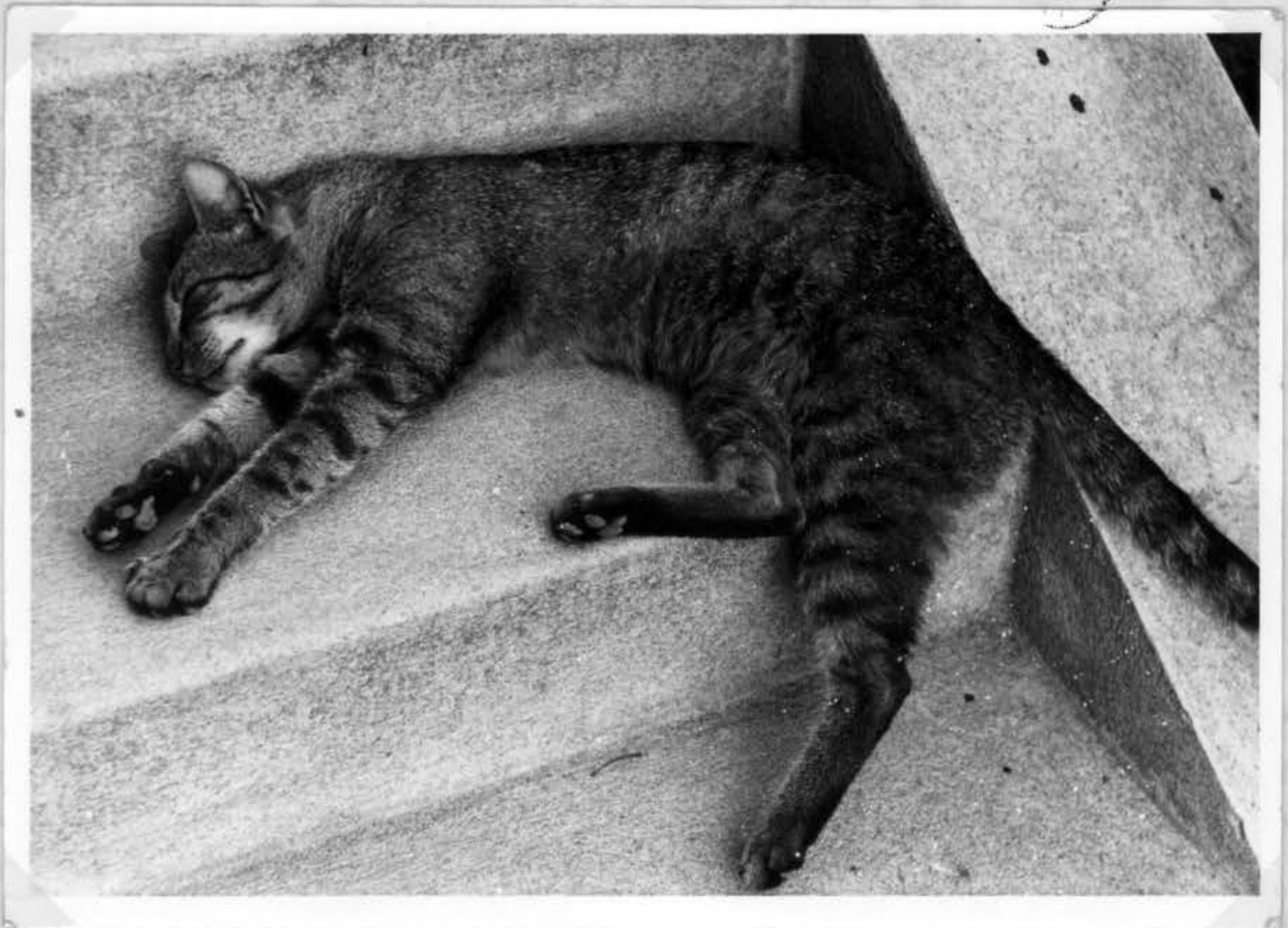

A "Kormi" macska egy éves. Kiválóan szeret kint járni a szabadban, és ügyesen megfogja az egereket. Többet van kint a szabadban mint a lakásban. Szinte órákon át van türelme elrejtőzni, és figyel, hogy mikor adódik zsákmány.

76-83

A "Géza"him macska.Semmi mást nem eszik csak a hust.
A felvétel nyáron készült,ahogy az állat feküdt a lépcsőn.
Csavargó természetű, mert van amikor 2-3 napig sem lehet
a háznál találni.Amikor haza tér meg van sérülve,mert a
többi macska meg- meg marják.Külömben nagyon ragaszkodik
az emberhez.

"Sajó" házőrző, 4 éves.
Mögötte a 6 hónapos kölyke.

Dencsik György 1946-ban 70 éves volt, aki Somogy megye
Fonópusztán kanász, gyermekkorától pásztor volt. Sajnos 1950-
ben meghalt.

Igy mondta: "Pásztornak is születni kell, csak az lehet jó
pásztor, aki szereti az állatokat, ha beteg az állat az nem tudja
mondani, hogy mi fáj. A szeme sem árolja el. Figyelni kell az
állatokat. Kutya sok mindent megeszik. A disznó pedig minden evő.
Minden egyes állatban van giliszta. Nem lehet mindenért az
állat orvoshoz menni. Legalább hetenként egy-két alkalommal
jó foghagymás ételt kell adni az állatoknak. Különösen, a tutyá-
nak, disznónak, de a szarvasmarhák is megiszák a rántott levest."
Majd így folytatta Dencsik György: - akivel többször is beszéltem.
Mindig volt két-három kutyám is. Ezen a fényképen "Sajó" komondor
kutyám és a kölyke van. Én csak azért tarthattam otthon is kutyát,
mert pásztor voltam. Külömben nem lehetett volna a pusztán kutyát
tartanom. Otthon, de még a nyájnál is legjobb a nőstény, mert az
nem csavarog úgy el. Dencsik Györgynek egy-két leszármazotja
van. Akik Fónó Dozsa György u. 28 szám alatt laknak.

A "Zsuzsa anyadisznó 9 szép elő malazott hozott a világra. De azokat fel is nevelte. A malacokat 7 hétig szobtatta. Amikor a malacoknak a leválsztása megtörtént átlagosan 20-25 kilósak voltak. Eredeti kese faj volt az apjuk és az anyjuk. A kismalacoknak az anyuk Somogy megye Fonó pusztáról származnak, mert ott lakott egy régi pásztor Igali Gyula nevezetű, aki gyermekkorától pásztor volt. Értett is az állatokhoz, mert a pusztáról az urak nem engedték el. Amíg csak tudott mozogni a pusztán volt. Megérte a felszabadulást, utána ujjazda lett, együtt élt a gyermekével, aki már akkor 50 éven felül volt. A fényképen látható malacok kettő hetesek. Száraz elom szalma volt alattuk. Amikor a szalmát tettük be az ollba örömben még táncoltak is, és egymásra ugráltak.

Pásztorok társadalmi helyzetéről, kihajtás, és
beszerulás szokásairól, az állatok számentartása,
jegyeiről, őrzésekről, elletésekről, gyógyításokról.

Én 1923. október 2. napján születtem Somogy megye Szendipusztán, édesapám és édesanyám törvényes házasságából. Bárdibők és Bárdudvarnok közelében volt a puszta. A puszta már nem létezik, mert a történelmi sersforduló után lebontották. A szüleimnek én voltam az elsőszülött gyerekük, utánam született kettő évre Lajos, és majd ismét két év múltán született György testvérem. A születésem /bábája/ anyai nagyanyám volt.

Igy mondta nagyanyám. Krumpli szedéskor születtem fiam. Nem volt már arra sem idő, hogy bábaasszonyt tudtunk volna hívni, mire az Bárdudvarnekről megérkezett, meg is fürdettelek. Ezt nagyanyám nagyon sokszor elmondta.

Nem készültünk fel, előbb jöttél, mint ahogy vártunk, és apádnak az ingjeibe pelenkáztunk, - mondta nagyanyám.

Nagyanyám: Papp Erzsébet, született 1884. évben, május 16. napján. Somogy megyei Pacsirvisnyén, szülei zsellérek voltak, később anyagilag annyira elszegényedtek, hogy cselédsorsra jutottak. Nagyanyám Végh Jánoshoz ment férjhez, aki cseléd volt. Öt gyermekük született, akik pusztai cselédsorsban nevelődtek fel. Most erről többet nem írok. Amit itt most leírtam, annak nagy részét a nagyszüleimtől tudtam meg, és másoktól, akiknek a nevét majd folyamatosan témák szerint leírom.

Szívesen vállalkoztam e témának a leírására, már csak azért is, mert 1982. Néprajzi és Nyelvjárási pályázatker részemre értékes bírálatot kaptam, az állatok leírásánál. A bírálat utolsó bekezdése így szól;
"Szívesen olvasnánk a későbbiekben e témában a pásztorok társadalmi hely-

zetéről, a kihajtás, és beszerulás szokásairól, az állatok számen-
tartásáról, jegyeiről, őrzésekről, gyógyításokról." Aláírás: Szapu
Magda, néprajzes-muzeológus, Kaposvár. 1982. szeptember 24.

Apai nagyapám Jeli György, született 1870. december 7. napján
Somogy megye Tokajpusztán, foglalkozása gyermekkorától disznópásztor
volt. 1940-ben Somogy megye Lipótfán, a pusztán halt meg, élt 70 évet.
Nagyapám katolikus vallású volt. Minden év előtt keresztet vetett,
és imádkozott. Déli harangszókor a kalapját levette, akkor imádkozott.
A kalap levételében, és imádkozásban még az állatok tilosba menése sem
akadályozta meg. Sőt még akkor is levette a kalapját, ha esett az eső.

Nagyapám Zselic-környékén, Zselickislakon, Tokajpusztán, Lipót-
fán, Cseperkipusztán, Gigében, Bárdibüki pusztán pászterkedett. Nagyapám
alacsony termetű ember volt. Haja, szeme barna volt, amikor én már meg-
ismertem, a haja őszes volt. Szép pörgebajuszt viselt, amikor berotválke-
zett, a bajuszt elkötötte, azt jó 2-3 óráig így is tartotta, azért hogy
szépen álljon a bajusza. Télen-nyáron bőrcsizmában járt. Fekete, vagy bar-
na bársony öltönyruhát viselt. Legtöbbször fehér ingbe járt. A mellénye
is bársonyanyagból készült, a mellényre nagyapám sajátkezűleg varrta rá
a fényes gurcigombokat, - én csak így tudom - mert annak idején így mondták.
A fényes mellénygombok nagyapámnak a karakterét igen csak kiemelte. A
mellényének a jobboldali zsebében volt a sóspegácsa nagyságu dekxaórája,
az meg csiga alakú, kacskaringós fehér láncra lógott. Mint gyerek nagyon
irigyeltem nagyapámtól a mutatós óraláncát. Mindig szerettem volna a mel-
lényét felvenni, de arra egyszer sem került sor.

Hogy miért nem? Azért, mert igen ritkán volt otthon. Ha haza is
jött, csak pár órát tartózkodott otthon. Azért mert 1930-as években Somogy
megye Cseperki pusztán uradalmi kanász volt, kanászszámadó, anyadisznókat
őrizte. Itt a pusztán az volt a gyakorlat, hogy az anyadisznókat idősebb
pásztor, vagy éppen a számadó őrizte. Ahogy az anyadisznók bepárosodtak,
utána már kezdtek ellustulni, főleg amikor már félidősek voltak. Általában

4 hónapig vemhesek. Az egyedtől is függött, hogy pár nappal előbb, vagy utóbb malacezott. Itt a pusztán pontosan tudták azt, hogy mennyi anyadisznó van. Könyvelés azt is kimutatta, hogy az állatnak mi volt a neve, hány éves, mikor, mennyi malacot nevelt fel. Azt nem tartották számon, hogy mennyit is malacezott. A gyakorlatban az volt, hogy ha valamelyik disznó kevesebbet ellett, 3-4-et, de az is megtörtént, hogy csak egyet hozott a világra, akkor meg egy másik állatnak a kismalacát tették alája, hogy nevelje. Arra igencsak ügyelni kellett, hogy lehetőleg egy időben történjen meg. Az volt a jó, ha egy időben ellett disznóknak a malacait párosítottuk. Ez azért is megnyugtatóbb volt, mert még az állat ellési láz alatt volt. Nem figyelt az emberi beavatkozásra. Másnap, vagy később ilyen módszerre már nem kerülhetett sor.

- Hogy miért? Azért mert az anyadisznó a másik disznó malacának a szagát megérezte. Az is megtörtént, hogy a kis állatot ketté harapta. Hogy ilyen kellemetlenségek ne forduljanak elő, a nagyapám ellés ideje alatt az akóiban tartózkodott. Az anyadisznóknak az elletése igen nagy gonddal és odafigyeléssel járt. Mert ideges, ha kint van a szabadban, szeret elkülönülni, ha teheti, meg is szökik a falkától, és elmegy haza. Ott van a baj, amikor több disznó van együtt, és nincsen már ideje az állatnak, hogy haza menjen. Ilyen esetek a delelésnél fordultak elő, hogy a fekhelyén hozta világra a malacokat. A többi állatok azt látták, összereffentek, és bizony hogy a kismalacot szétmarcangolták. Az ilyen kellemetlenségek inkább az előhasuaknál fordultak elő, első elléskor. A 2-3 éves anyadisznóknál már annyira nem. Az volt a jó ellető kanász, aki már előre látta, azt hogy az állat készül malacezni.

Somogy megye Cseberkipusztá, Petrácsik nevezetű földbirtokosé volt. Itt volt disznópászter is Jeli György nagyapám, és édesapám Jeli József. Mikor én itt tartózkodtam, 12 éves gyerek voltam. Szinte olyan nap nem mult el, hogy a kanászok között ne jártam volna. A pászterek között így

eszlott meg a "ranglétra":

- 1./ Kanászszámadó,
- 2./ Anyadisznókat őrző kanász /idősebb bojtárból lett./
- 3./ Süldőket őrző kanász. kamaszkeruak, vagy legények őrizték az állatokat.
- 4./ Választási malacokat őrző kanász, egy felnőtt férfi, és egy kamaszkeru gyerek volt.
- 5./ Hizlaldások is voltak, ezek nem számítottak kimondottan a pászterekhez, de azért ide kell őket sorolni, mert ha

volt szabad idejük, akkor a kanokat kihajtották a legelőre. Ezeket az állatokat nem lehetett csak úgy bárkire rábizni. Igen csak jártasnak kellett hogy legyen az állatoknak az ismeretében. A kanok őrzését idősebb pászterember látta el. Meg-megtörtént, hogy a kanok összeverekedtek, de annyira, hogy szinte egymást az agyarukkal súlyosan megsebezték. Hiába is volt az őrzőnek kutyája, a feldühödött kanokkal nem bírtak. Az is megtörtént, hogy az őrzőket is megtámadták. Olyankor aztán nem volt kimélet, nem maradhatt el a tetleges bántalmazás. Jó nagy furkosbetnek kellett lenni, hogy azzal az őrző a veszekedő kanokat szét-tudja választani. A kanok különböző súlyúak voltak:

- 1./ Kategóriában a 200-250 kilósak tartóztak. Ezeket a kanokat az öregebb anyadisznóknak a párosítására alkalmazták, amely a gyakorlatban úgy történt, hogy kint a legelőn tartozkodó anyadisznók közé eresztették a kanokat. Ha 50 darab volt az anyadisznó, akkor 15-20 kant eresztettek közéjük. A kan 6 óra után, ismét párosodott. Az ilyen módszer igen nagy felelősséggel járt. Éppen azért a párosításnál, minden alkalommal jelen volt a kanászszámadó, két-három idősebb kanász, és ott voltak a fogd meg, csipd meg pászterkutyák is. Erre a célra külön voltak betanított pászterkutyák, mert úgy lettek tanítva, hogy a kanokat a lábuknál, a fűkőrmükénél harapják meg. Lehetett az bármilyen erős kan is, ha a kutya fűkőrmét harapta, el-

sirta magát, de annyira, hogy a többi állat is ráfigyelt. Az így megharapott kan, leszokott ülni, a lábát maga alá huzta. Így a támadás megszűnt. Ártatlan bérány lett a félelmetes kanból.

2./ Kategóriába azok a kanok tartoztak, amelyeknek a súlya 100-120 kilóig volt. Ezek a kanok általában egy évesek voltak. Az ilyen kanoknak a kiválasztása körültekintő munkát igényelt. Törzskönyves volt az apja és az anyja. Egy-egy kanhoz csak egy továbbtenyésztésre alkalmas süldőt engedtek, nem kint a szabadban, hanem zárt kerítésen belül voltak az állatok. Sem a süldőket, sem a kanokat nem lehetett olyan takarmánnyal etetni, melytől hiztak. Sovány takarmányt zabdarát kaptak, krumplit, kevés kukoricaszemet, állkapocs erősítése miatt. A meslékjukba rozsgabonának a korpáját, azért, hogy előbb meginduljanak az ondóképző hormonok. Azt is alkalmazták, hogy szemesen adták a rozset az állatoknak. Sőt olyanról is tudok, hogy egy-két etetést is kihagytak. Olyan előhasu süldő is volt, hogy nem akart megindulni. Két-három napig együtt volt a kannal. Én saját magam is megfigyeltem, hogy amikor az állat nem "görgött", mert így mondtuk, akkor a kan sem macerálta, valóban igaz a fajfenntartási törvény, hogy csak az állat akkor párosodik, ha az ösztöne azt parancsolja. Itt is a vegetatív idegrendszernek van nagy szerepe.

3./ Volt egy harmadik kategória is, habár ez ritkán fordult elő. Ha fiatal, és alacsony volt a kan, olyan 8-10 hónapos, de már ivarérett volt. A tenyésztésre alkalmas állat még magasabb volt. Ha más megoldás nem volt, azt szektuk csinálni, hogy deszkából lépcsőszerűen megcsináltuk a magasztót, hogy a kan az anyadisznót felérje. Az ilyen párosításnál szintén körültekintőnek, hozzáértőnek kellett lenni. Nem lehetett ott idegen személy, mert akkor az állatok, főleg az anyadisznó menekül. Olyankor az állatok nem voltak hajlandók párosodni, olyankor vizeltek, sőt a trágyázást is végezték, untákegymás jelenlétét. Ilyenkor minden próbálkozás felesleges volt. Nem egyformák az állatok sem, mert van amelyiknek a nemiszerve piros,

meg van duzzadva, de van amelyiké csak kevésbé. A kan megszagolja, és már lehet látni, hogy alkalmasnak találja-e a párosításra, vagy nem. A múltban, de még most is, akik állattal bánó emberek, azoknak igen csak jó megfigyelőnek kell lennie. Ugy a nagyapám, mint édesapám, annak ellenére, hogy csak 2 elemi végeztek, írni és olvasni tudtak. Erre egyébként is szükségük volt. Mert ők saját maguk is vezettek egy irkában az állatekről feljegyzést. Pontosan tudták azt, hogy melyik állat mikor vette fel a kant, mikor görgött be. Ha az állat, kettő hét múltán nem görgött vissza, akkor elfogta a malacot. De amennyiben mégis újból megindult az állat, akkor ismét párosításra került a sor. Ilyenkor azt csinálták a pásztrok, hogy másik kannal próbálkoztak. Ha utána sem fogamzott az állat, nem volt már érdemes vele kísérletezni. Más lehetőség nem volt, mint hogy az ilyen állatot be kellett fogni hizónak. Az ilyen állatokat meddősnek neveztük.

Kérdeztem, mint kamaszodó gyerek, nagyapámat, és édesapámat, hogy miért következett be a meddőség?

- Lehet hogy azért, mert túl volt etetve az állat, és elhízott. Az is lehet, hogy azért nem fogott malacot, mert a kannak az ondósejtjei nem voltak ivarérettek. Amennyiben 4-5-ször malacozott a disznó, már előfordult, hogy nem járt sikerrel a párosítás. Az idősebb állateknál az is előfordult, hogy méhenkívüli állapot jött létre. Ez olyankor is beszokott következni, ha már az állat előtte elvetélt. Azt is mondta a nagyapám, és az édesapám, hogy ha valamelyik állat már egyszer elvetélt, akkor azzal sem szabad már utána kísérletezni, mert úgy sem fog malacot.

- Miért vetélnek el az anyadisznók? - kérdeztem nagyapámtól, és édesapámtól?

- Azért, mert vagy gyenge a méhe, vagy valaki az állatot megütötte, megrugta. Olyankor is elvetéltek az állatok, ha hasuk megfázott, ezért kell mindig száraz alem a jószág alá, és nem szabad, hogy huzatba legyen. Kora

tavasszal nem szabad a hasas állatnak gyenge fűvet adni, mondta nagyapám és édesapám. Ugy a nagyapámnak, mint édesapámnak Somogy megye Cseberkipusztán az urak előtt, mint a többi cseléd előtt tekintélyük volt. Leginkább azért, mert ha valamelyik állatnak baja volt, ő hozzájuk fordultak. Arra emlékszem, hogy ha hányt az állat, akkor azt mondták, hogy valamit beevett. koplaltatni kell. Ha nemevett, mindjárt az állatnak a végbelébe lázmérőt dugtak. Ha 40 fokon felül volt az állatnak a láza, akkor beteg volt. A 39 fok még nem számított láznak. Rántott leveset kellett főzni az állatnak, faszenet egyen, keserűsót adtak a jószágnak. Ők végezték az uradalomban a szepós, és a választási malacoknak a herélését is. A herezacskót minden alkalommal bevarták, házicérnával, amely kenderből volt fonva, és disznózsirral bekenték. Azt többször is láttam, és hallottam, amikor mondták, hogy erősen kell megfogni az állatot, hogy még csak véletlenül se mozogjon a műtét alatt, mert akkor a bélrendszerben betegség léphet fel. A herélés után nem volt szabad az állatoknak enni, kivételt képeztek a szepósmalacok. Azért kell a kismalacokat addig kiherélni, míg szepnek, mert akkor könnyen átvészeli a herélést. Ha már süldőről volt szó, vagy még annál is nagyobb állatról, akkor nem volt szabad hogy aznap egyen, sőt az volt a jó, ha két etetést is kihagytak. Legnagyobb ellensége volt az olyan állatoknak, ha zöldet kaptak. Mert olyankor bélcsavaredás is bekövetkezett. Így mondta nagyapám és édesapám "hogy inkább az állat sirjon, mint az ember, a gazdája. Még az sem baj, ha szétszedi az ólat, azt még meg lehet csinálni, de ha az állat elpusztul, az nagy veszteség a szegényembernek." Még az sem volt mindegy, ha az uraságnak az állata pusztult el, mert olyankor meg a kanászok, pászterek nem kaptak percentet.

Percentnek azt nevezték annak idején, ha egy-egy malac után 10, vagy 20 fillért kaptak, de csak akkor, ha megtörtént a leválasztásuk a szoptástól. Emlékszem, hogy ha leválasztották a malacokat 300-400 darab is volt a falkában. Szép kis pénzösszeghez jutottak a pászterek.

1934-ben volt, hogy édesanyám kivett az elemi iskolából, hogy apám mellett kanászbojtár legyek. Azért is nem tudtam befejezni a 4. elemi iskolámat, mert április elsején már kanászbojtárnak kellett mennem.

Hire ment a vidéken, hogy édesapám jó pásztor ember. Somogy megye Csberkipusztáról elszegődött, Somogy megye Jákó községbe, községi kanásznak. Részen azért, mert ott több volt a fizetése, meg azért is, hogy már unta az uraknak a parancselgatását. Habár, többször is hallottam, amikor apai nagyanyám mondta; pógáreknak cselédjének lenni, még rosszabb, mint uradalemban, mert ott minden gazda parancsolt.

Édesapám, mint pusztai kanászszámadó egy évre kapott 18 méter-mázsa kenyérgabonát, fele buza, fele rozs volt. Évi 80 pengő fertájpénzt, egy és félhold kukericaföldet, 300 négyszögöl kenyhakertet, 300 négyszögöl füveskaszálót, 30 kiló só, 10 ürméter tűzifát, kettő tehenet, és kettő növendékborjut tarthattak, 2 anyadisznót, 6 süldőt lehetett kiengedni a pásztor elé. Mint kanászszámadó; béresek, és a kecsisok konvenciójától féltel többet kapott. Tehát annyi bére volt, mint például a pusztai csősznek, vagy az öregbéresnek.

Amikor Jákóba mentünk kanásznak, ott is kaptunk egy szoba-konyhás lakást, ezt pásztor lakásnak nevezték, mert ott lakott a csordás is. Édesapám január elsején szegődött el a községbe, a községi előljáróság fogadta meg pászternak. Gyakorlatban úgy volt, hogy többen is jelentkeztek pászternak, amelyikre több szavazat esett, azt fogadták el, mert 12 tagu volt az előljáróság. Számított a hirnév is. Még itt meg kell azt is említeni, hogy Csberkipusztáról az uraság nem igen akarta elengedni édesapámat, a fizetésén is akart emelni. De már nem tudták visszatartani. Megfogja maga még bánni, hogy elmegy a pusztáról - mondta az uraság.

Községi kanász bére:

Kaptunk egy zsuptetős falusi pásztorházban egy szoba-konyhás lakást.

Egy és fél hold kukoricaföldet, de az annyira sovány volt, hogy nem termett, mert évek óta nem volt trágyázva. Házhoz tartozott 250 négy-szögöl kert, egy évre 6 kecsi csaptatófát kaptunk tüzelésre. A házhoz tartozott egy tehén-istálló, és kétrészes disznóól.

Minden egyes anyadisznó után negyedévenként egy fölöntő buzát, a növendék állatok után meg félfelöntőt kaptunk. A farkába kiszoktatott választási malac után 10 fillért kaptunk. Erre mondtuk, nesze semmi, fogd meg jól. Minden 3 hónapban vittük a fölöntő edényt, és a zsákokat, házról-házra mentünk, mint a kéregető koldusok.

Egy évben közel 25 métermázsza gabona gyült össze. A szoktató pénz egy évben 50-60 pengőre rugott fel. Egy év után arra jöttünk rá, hogy Jákó községi pászterködés rosszabb volt, mint az uradalemban. Édesapám is rájött arra, amit mondott nagyanyám "hogy a pusztán, csak egy-két ur parancsol! De a községben mindenegyus pógár." Még arra is rájöttünk, hogy a község kanászának az egész családja keresi a kenyeret, míg a pusztán csak a családfő.

1935-ben Jákó nagyközség volt. Négy utcából kellett az állatokat összehajtani.

- 1./ Édesapám ment az alvégre.
- 2./ Én meg a felvégre.
- 3./ Édesanyám, Lajos testvéremmel a proletár negyedbe ment.
- 4./ Község harangzója, aki segített, az meg a vasut utcába ment összegyűjteni a disznókat. A község közepén, a templom-téren volt a találkozó. Volt is a községben nagy ricsaj, mert a kanászesterral durregtattunk, én egy régi levante kürttel fujtam, hogy "hajtsd ki, pógár a disznót!" Édesapám meg szilaj ökör szarvából készült kürttel fujta, "reggel, reggel! Itt a kanász, eressze ki a disznót paraszt!" Édesanyám, és a testvérem meg kolompolt, de olyan igazi érces hangja volt, mert több volt a réz a kolomp anyagában, mint a vas, a kolompnak a szive is réz volt, amely óralengés sze-

rően ütött jobbra, és balra. A harangozó meg egy nagy csikó rézcsengőt rázott. Ezekre a jelekre tudták a parasztek, hogy jön a kanász, ki kell engedni a disznókat. Kettő kutyánk is volt. Egyik édesapámmal volt, melynek "Bujtár" volt a neve. Igazi pászter-kutya volt, csak akkor ugatott, amikor terelni kellett. Így mondtuk a kutyáknak: "Bujtár, nézd csak! Mit csinál! Tereld meg azt a nyavajást! Már megint csak kujterog. Jól van, már hagyd! Gyere ide! Jól van kiskutyám, ügyes vagy." Persze, olyankor a kutyának a nyelve lógott, a foga villant. Irigyre méltó fogai voltak, így mondtuk akkor. Ezt a terelő szót is használtuk: "Bujtár! Nézd csak mit csinál!? Tüzelj oda!" Futott is a kutya. Ha megfordultak az állatok, akkor mondtuk, hogy "hagyd már, elég volt. Gyere ide Bujtár!" Lógott a nyelve, nagyon zihált. Mindig kereste a vizet. A derekunkon lógott a szíjjen a kulacs, amelyben mindig volt víz. Nem volt más, mint hogy levettük a fejünkről a kalapunkat, és annak a tetejére öntöttünk vizet, és abból ivott a kutya. Volt egy olyan öreg kutyánk is, amelynek az volt a neve, hogy "Fillér". Kérdeztük, tőle, hogy kell víz? Olyankor hármát ugatott. Ha nem volt szomjas, nem ugatott. Ide tartozik, hogy a pászterkutya rövidebb ideig él, mint a házőrző kutya. Kérdeztem is annak idején a nagyapámat és édesapámat, hogy miért csak olyan rövid ideig élnek?

- Azért, mert sokat futnak, a szívük jóval nagyobb, mint a kevesebbet mozgó kutyáké. De a hallásuk, és a látásuk meg ki van finomodva. Ritka az olyan pászterkutya, amely öregségére megsüketülne, vagy megvakulna. Általában 8-10 évig élnek a pászterkutyák, míg a többi, ugyancsak ebben a fajban, 13-14 évet is megérik. Még azt is mondta nagyapám és az édesapám, is hogy ha a pászterkutyáknak van kölkük, azt nagyon szeretik. Mindent elkövet a pászterkutya, hogy a kölkével tudjon lenni. Mivel hogy a munkájára mindig szükség van, ahogy megkölkezik, elrejtőzik, csak akkor jön elő, ha éhes. Éppen azért legtöbb pászterkutya him. Azt is megtudtam, hogy azért a him kutya sem marad meg állandóan a gazdája mellett, mikor rájön a tüzelés, csak meg-

megszökik. Egy-két pásztor azt is megcsinálta, hogy a him kutyát ivartalanította. Utána semmi erővé vált az állat. Az állatot semmi utána nem tudta érdekelni. Közömbös volt az állat, nem volt hűséges, még a gazdájához sem...

Nehéz kenyérkereset volt a falusi pászterkodás, bármilyen idő is volt, ki kellett hajtani az állatokat. A községben igen csak sok disznó volt. Ingadozott az állományok száma, átlagosan olyan 2500 körül mozgott. Legtöbb nyáron volt. Augusztus után kezdett csökkenni, mert olyankor befogták az állatokat hizlalni-, télen inkább a növendék állatok jártak ki, a süldők meg az öregdisznók. Hidegben mindig több baj volt az állatokkal, mert nem igen álltak meg egy helyben, mert fáztak. Téli hónapokban a delelőt sem kellett igénybe venni, mint nyáron. Még ha éhesek is voltak az állatok, azért a nagy hőségben, csak deleltek, a tűző napon, a pecséjében. Itt Somogy megyei Jákó községhez a legelő 5-6 kilométerre volt. Széles földut csapáson kellett az állatokat hajtani. Sokszor kegyetlenek tudtak lenni, mert csak jobbra, vagy balra szerettek volna menni a határban. Elöl azért kellett figyelni, hogy ne menjenek nagyon. Ez különösen tavasszal és nyáron volt így, mert érezték a zöldnek a szagát. Inkább a zöldre ment az állat, mint a szemestakarmányra. Ilyenkor volt a legtöbb terelési vezényszó. "Menj arra előre, tereld meg őket! Nézd csak a hátuja is elmaradt, azt is hajtsd, csak meg!" Futottunk előre, hátra a kutyával együtt, hogy minél előbb csak a legelőre érjünk ki. Amikor kiértünk a legelőre, nagy könnyebbülés lett rajtunk. Mert a legelőn azért már jobban szétszéledtek az állatok, és nem futottak, mint a kergebirka a falu utcájában...

A pászterkodásunkat az még jobban megkeserítette, amikor idegen állatot kellett kihajtani. Legalább egy jó hét kellett mire az állat megszokott. Különösen azokkal az állatokkal volt baj, amelyek előtte óladisznó volt, nem járt ki a kanász elé. Az ilyen állat sok esetben nem is bírta azt a nagy mozgást, és előbb-utóbb a gazda is belátta, és otthon tar-

tetta. Mindig az volt a jó, ha már kismalac korában kijárt, és megszokta a többi állatot.

Itt Jákó községben csordás pászter is volt. Egy tehén után szintén negyedév után egy fölöntő buzát adtak, növendék állat után meg fél fölöntőt. Itt a borjunak a kiszoktatása a legelőre, már körülményesebb volt. Éppen azért a pászter egy borju után 1-2 pengőt kapott. A száján szeges kosár volt, ha másik állathoz ment, annak a tőgyét megszurta, és már is nem tudott szopni. Ez egyébként kötelező volt, ha borjujt a legelőre hajtották ki. Mert ha nem védekeztek, akkor a növendék állat bizony, hogy kiszopta a tejet a másik idegen tehénből.

A csordás élet már valamivel nyugodtabb volt, a kanász-élettől, mert azért a tehének lomha járása nem igényelt annyi futkározást. Itt is szekás volt, a szép kiállítású tehének a nyakába akasztott kolomp, az ilyen tehenet vezértehennek neveztük. Tulajdonsága az volt, hogy mindig elől ment, és a többiek meg utána mentek. Erre is kellett az állatot nevelni, szoktatni, mert már növendék korában csengőt, vagy kiskolompot kapott a nyakára. Amelyik gazdának vezérkolompes tehene volt, az büszke is volt rája. Leginkább vezérkolompes tehén a községi előljáróság tagjává volt. Az ilyen kolomp viselésére nem volt alkalmas mindegyik állat. Csak is olyan állat volt erre is alkalmas, amelynek nyugodt, egyenletes, hintázó járása állandó volt.

Például: ha deleltek az állatok, és ha a vezérkolompes állat elindult, a többi is ment utána. Láttam azt is, hogy egyik-másik pászter deleléskeket levettette az állatnak a nyakáról a kolompot, azért is hogy a többi állatnak a pihenését még csak véletlenül se zavarja a mozgó állatnak a kolompolása. A községi pászterkedéshez tartozott, hogy Husvétke és Karácsonyke a pásztereknek a gazdák adtak egy-egy szelet kalácsot, himestojást, narancsot, a módosabb pógárek 1-2 pengőt. Az is előfordult, hogy egy-egy üveg bort is ajándékoztak. Szekás volt, hogy tavaszke, amikor először hajtották ki a teheneket, a csordás elé, az istálló ajtajának küszöbére tettek tojást, ha

az állat nem lépett rá, akkor a csordásé lett a tejás. Ritkán fordult elő, hogy ráléptek volna az állatok. Az összegyűlt tejások számából jóformán a pászter is megtudta, hogy mennyi jószágot hajtottak ki a legelőre. Jól jött a tejás összeszedése, mert annak idején egy tejás 3-4 fillér volt. A napi napszám meg 80 fillér vagy egy pengő volt.

Annak ellenére, hogy itt a községben több jövedelem volt, azért a családnak még sem szeretett itt lenni, mert a kenyeret az egész családnak kereste. De viszont a pusztán nem, mert ott édesapám kapott annyi bért, melyből ha szükösen is, de azért megéltünk, ha még napszámba is mentünk.

1935-ös években Jákó nagyközség volt. Nem valami barátságos népek éltek a községben. Már akkor is lehetett látni, hogy aki vasuton dolgozott az lenézte a zsellért, vagy a gazdaszolgát. Az is mélyen él bennem, hogy amikor este kint voltam az utcán, habár igen elvoltam fáradva, de azért csak kamaszkodó gyerek voltam, és a parasztgyerekekhez mentem. Mondták is, hogy ugye te vagy az új falusi kanásznak a fia? Igen én vagyok. A kérdésből is lehetett érezni, hogy alacsonyabb rendűnek tartottak bennünket. Sajnos azt is többször hallottam, idézem: "hol vagy te gyerek, miért nem jössz már haza, már elhúzták az esti harangszót!?" Mondta a parasztgyerek, akivel beszéltem. Gyűvök már, a kanász bácsinak a fiával beszéllek. "De most már azonnal gyere haza!" Hallottam, amikor a nagyanyja mondta, "többet meg ne lássalak a kanász gyerekekkel!" Azért utána is találkoztunk, és beszélgettünk, nem is mondtuk egymásnak a történeteket. Ő is meg én is tudtuk azt, hogy a vagyoni különbség választott el bennünket. A szüleim soha sem mondták azt, hogy ne beszéljek a parasztgyerekekkel. Hát, hogy is lehetett volna azt megtiltani egy faluban.

Jákó nagyközséghez minket mint pásztereket semmi más nem kötött, oda mint a kenyérkereseti lehetőség. Idegeneknek is éreztük magunkat. A község ^{er} pásztházát igen csak meg lehetett ismerni, mert zsuptetős volt, nyitott volt annak minden oldala, mert nem volt bekerítve. Mivel igen el volt

hanyagolva, azért is feltűnő volt a többi falusi háztól. Többször azt is hallettam, ha valaki járt a községben, és keresett valakit, célpontként is jelezték, mert így mondták, hogy menjen csak a harangláb felé, mellette van a pászterház.

1936-ban az egész családnak megelégette a Jákó községben a disznópászterkedést. A falu utolsó embereinek tartottak bennünket. Édesapám elszegődött Somogy megye Nyirespusztára, ott meg urasági kanász volt. Ellető kanász. Én meg visszamentem a nagyszüleimhez, akik Somogy megye Felsőheténypusztán laktak. A pusztá piarista egyházi birtok volt. A pusztá igen csak mindentől távol esett, a legközelebbi falu Nak volt, oda jártak a cselédek boltba, ritkábban Debővárra, amely 15 kilométerre volt.

Pusztai pászter-élet

A rangsor szerint: 1./ Uradalmi gulyás volt az első. Egy éves tinóktól, kettő évesig voltak együtt. Télen jól megépített téglaiállóban. Egy cselédemberhez éves tinóig, 20-25 állatot gondozott, egytől-kettő évesig 15-20-at. Egy istállóban 160 állat is volt. Az állatok minden év november elsején beszerultak az istállóba, és a következő év május elsejéig ott voltak. Télen az állatokat korán hajnalban már kellett etetni, vakarni, kefélni, minden reggel a farkukat meg kellett mosni. Mikor már az etetéssel, a gondozással végeztek az emberek, kezdett kivilágosodni. Kettő állatgondozó kiment a sudárfáskutra, és olyan 20 literes favederrel hozták a vizet a vájúhoz. Egy-egy eresztéskor csak egy csapat állatot engedtek ki. Ez gyakerlatilag úgy volt, hogy mindig az egyik gondozónak a keze alatt lévőket engedték ki. Amig az állatok kimentek inni, az idő alatt a többi cseléd az állatoknak a helyére száraz buzaszalmát almoltak be. Más szalmát nem volt szabad alomnak használni, csak buzaszalmát. Mire mindennel végeztek, reggel 8 óra volt. Mivel hogy télire a gulya az

istállóba szerült. Itt a pusztán Bodenyi Pál volt a gulyás számadó. Gyerekkora óta pászterkedett. Annak idején 60 év körüli volt. Alacsony-termetű, mindig csizmában járt. Alacsony-tetejű, és keskeny-karimájú kalapot viselt. Félhold alakú bőrtarisznyája volt, abban tartotta az ételmet. Mint gulyásszámadó ő volt a többi cselédembernek megmondhatója az istállóban. Ugy is szólították, hogy számadó ur! Alattomos, magának való ember volt. Senki nem is szerette. Télen a gulyát a számadó, és a bujtárja, valamint 2-3 gyalogbéres gondozta. A pászterek és a gyalogbéresek között nem volt egyetértés, mert a pászterek több fizetést kaptak, pedig a munka egy volt. Télen nappal a pászterek voltak az állatokkal, ha piszkítottak, akkor azt alóla elvették, azért hogy az állat ne hogy bele feküdjön. Éjszaka meg a gyalogbéresek közül egy ember tartozkodott az istállóban egy héten át. Legtöbbet egész éjszaka fent volt, mert mindig akadt teendő, hol egyik, hol a másik állatnak volt valami baja. Meg gyakran a kötelet, vagy a láncot elszakították. Másnap a cseléd nem kapott pihenőt. Mert épp, úgy mint a másik ember dolgozott, amikor végeztek az etetéssel, megreggeliztek. Utána mentek a kukoricagóréba zsákokba mereni a csöveskukoricát, géppel lemorzsolták, megdarálták. Utána elmentek a répakazalhoz és onnan kecsival répát szállítottak a darálóhoz, azt is géppel megdarálták. Utána mentek az istállóba, ott meg előkészítették a szecskát. Egyik cseléd ment a lovas, a másik meg az ökrös-szekérrel ki a határba szénáért, árpaszalmáért, kukericaszárért. Ezt a pajta alá vitték, ott géppel szecskának megvágták. Egy másik cseléd takarmányos kecsissal meg elment a polyváskazalhoz, azt is keverőbe vitték. Utána meg a darát mérték föl. Mire a szecska keveréssel végeztek, 12 óra volt. Egy óra ebédszünet következett. Délután három óráig meg kimentek a határba szénáért, alomszalmáért, azt szállították az istállóba. Mire ezzel is végeztek délután 3 óra volt. Kezdődött az etetés, amely eltartott este 6 óráig. A téli pászter-élethez tartozott az is, hogy január után minden egyes állatnak a szórét

le kellett géppel nyirni, kézinyirógéppel. Ezt az emberek szerették csinálni, mert meleg helyen voltak.

Mikor megjött a kikelet a tinókat kihajtották az akolból. Az akol szalmával, oldala fával volt lefedve. Itt az állatok csak éjszaka tartózkodtak. Itt volt a pásztereknek egy földbeásott kunyhójuk, ha az állatokat ide beterelték, az akolt nem lehetett elhagyni, még egy percre sem. Az akol a legelőtől olyan 3 kilométerre volt. Az akol közelében is volt egy sudárfáskut, és a legelőn is, valamint a közelben itatós vályu. Míg az állatok kint voltak az akolban, és kihajtották őket a legelőre, abrakot nem kaptak. Mikor a harmat már felszáradt, akkor a pászterek az állatokat kihajtották a legelőre. Kezdetben a legeltetést szakaszosan engedték. Minden nap 12 órától délután 2 óráig a karánba voltak az állatok. Esetleg ha a bujtár eltávozhatott kis időre az akolból, de számadó az nem. Ezt mindig ellenőrizték a pusztai vezetők. Amennyiben nagy volt a hőség, akkor félórával tovább voltak az állatok az akolban. De este meg tovább voltak kint a legelőn. Ahel az akol volt, körül-körül mező terület fel. Egy széles csapás vezetett a legelőre, de kinszenvedés volt azon a csapáson az állatokat kihajtani a legelőre, mert minden áron a tilosba akartak csak menni. Itt Felsőhetény-pusztán amikor már az uradalmi gulyalegő igen csak megkopott, a nagy szárazság miatt nem nőtt fü, kezdődött a pásztereknek a nyugtalansága, mert éhesek voltak a jószágok. Más megoldás nem volt, mint az akol állásába kecsi szám szállították a szállas zöldtakarmányt, csalamádét, zabeszkökönyt, polyvát, dudvát, elremlott takarmányt, az állatok azt betiperták, az érett trágyává állt össze.

2./ Itt a pusztán volt egy süldődisznó-pászter. Fazekas István, aki abban az időben olyan 50 év körüli volt, és fia Pista 16 éves, az meg bujtár volt. A süldők a pusztán az egyik szalmatető akolban voltak. Annak volt egy kerítése, amely téglával volt lerakva. Ezt placznak mondtuk. Oda az állatoknak zsákból öntötték ki a szemestakarmányt. Leginkább kukoricát.

Az is előfordult, hogy csövesen kapták. A vályukba vizet kaptak. Reggel ki lettek hajtvva a legelőre, és 12-14 óráig meg az akolban lettek terelve. Míg az állatok az akolba voltak, a pászterek megebédeltek. És a pusztán delgoztak, a magtárban, szérüskertben. Külön volt a disznólegelő. Történelmileg is ismert Süledt várnál, - a török világból ered - itt volt a legelő. Ahogy egy-egy tábla földről a terményt betakarították, utána a disznókkal oda mentek. A süldők^{ből} válogatták ki a tovább-tenyésztésre alkalmasakat. Amelyek nem voltak alkalmasak a tovább-tenyésztésre, azok az állatok meg hizók lettek. Itt a pusztán az uradalmi disznópászterek csak tavasztól-őszig voltak. Téli szállásuk az állatoknak nem volt.

3./ A tehén-pászter a pusztán a cselédek csordása. Általában egy felnőtt férfi volt, aki konvenciós cseléd volt. Év május 1-től, november 1-ig cselédek teheneit, borjukat őriztek. A cselédek jószágainak szintén külön volt legelője. A süledtvár déli részén terült el. A cseléd jószágoknak a legelőjén is volt egy sudárfáskut, Nyári akol nem volt, és mindig is nagy gondot okozott a pásztereknek, mert ha rossz idő volt, az állatok akkor is kint álltak a szabad ég alatt. Volt egy vadkörtejes és ott deleltek az állatok. Mikor az állatok télire beszerultak az istállóba, mely közös volt, a csordás, a pászter, tavaszig a tinó, vagy a göből istállóban delgozott. Ezt az időszakot egyik pászter sem szerette, csak az igazi szabad patikacsendes hónapokat, amikor kint lehettek a szabadban.

4./ Itt a pusztán pászteri rangserben utolsó volt a cselédek disznópásztera. Már messziről is meg lehetett tudni, hogy cselédeknek a disznai vannak kint a legelőn, részint azért is, mert ott a falkában kismalactól kezdve az öreg disznóig mindent meg lehetett találni. Sértő volt, de így is mondták, hogy csürhe pászter. A disznólegelő közel volt a pusztához, a puszta és az erdő között. A legelőn folyt egy kis vizesárokban a víz. Csak akkor kellett a sudárfáskutból vizet huzni, ha igen nagy volt a szárazság. Többször hallottam, hogy bárhol is delgoznak az emberek a pusztán, csak a

cselédnek ne kelljen pászterának lenni. Cselédnek, cselédje lenni az egyik legrosszabb. Mint ahogy lenni szokott, akkor is csak erre a területre is találtak pászter-embert. A cseléd disznópásztort tartották a pusztán az utolsó embernek, még ha tudott is írni, vagy olvasni. Pászternek a nevére már nem emlékszem. Azt viszont tudom, hogy nézeteltérése volt a pusztagazdával, mert a gazda jószágait külön kellett otthon reggel és este etetni. Ha volt szoptató disznaja, azt meg délben haza kellett kísérni. Ugyancsak ilyen kivétel volt a teheneknél is, mert a pusztagazdának a teheneit meg a cserdásnak kellett gondozni.

Emlékezetes, hogy minden évben már annyira várta a cselédség, hogy jöjjön el az aratás, és a gabona tarlóra lehessen kihajtani a disznókat. Ez igen csak jó volt, mert egy-két hétig míg az állatok kijártak a tarlóra, szépen fejlődtek. Mikor már termett a földeken tök, a hizónak szánt disznót befogták, hogy hizzon. Igen csak baj volt, amikor tejes kukoricát kapott az állat, mert bélbántalmi voltak. Gyorsan keserű-sót az állatnak! -Ezt többször hallottam. Az állatot lefogták, és a száját kifeszítették, s egy fadarabot tettek a szájába, és az üvegből a keserűsót megittatták vele. Használt az állatnak. Ha pedig hasmenése volt a jószágnak, azonnal faszenet törtek össze, és azt itatták meg az állattal. Majd az állat gyógyításról a végén írok még.

Itt a cseléd jószágok körében fokozottabb bajok voltak a kihajtásnál, és a megszektatásuknál, mert több disznófajta volt. Marták is egymást az állatok. A pászter elé kihajtott idegen állat, hogy ott megszokjon, nagy fáradsággal járt, akár a kismalacokról, akár a nagyobb állatekről is volt szó. A kismalacokat, de a nagyobb állatokat, amelyek először mentek ki a pászter elé, petróleummal, vagy kátránnyal kenték be a szőrét, azért, hogy az idegen állatnak a szagát ne érezzék. Az állatok egymást szagról ismerik inkább fel. Ezért is volt az, hogy ha először kihajtották az állatokat, a pászter elé, akkor az az állat pár napig elkülönült, meg-megszokott. A pászternek a gazdák szektató-pént adtak, 10-20 fillért, egy jószág után.

Gyakorlat volt, ha görgött a disznó, a pászter megmondta a gazdának. Ha felvette a kant az anyadisznó, azt tudomására hozta a tulajdonosnak, aki feljegyezte a kalendáriumba. Az elsőfordult, hogy kettő hét múlva ismét meggörgött az állat, és felvette a kant. Ha még egyszer meggörgött, akkor már nem volt rendben a fogamzás. Az ilyen állat legtöbbször arra a sorsra jutott, hogy befogták hizónak.

A cselédek kanásza pontosan tudta, hogy kinek mennyi állata van, mivel írni és olvasni a pászter nem tudott, így csak fejből tartotta számon, hogy kinek mennyi állata jár ki a legelőre. A cseléd disznópászternek is voltak disznai. Gyakran lehetett látni, hogy amikor kint voltak a legelőn, hogy a saját jószágaival kivételezett, mert azok a pászter közelében tartózkodtak, egy-egy tyles falatot, azért az ő állatai meg-megettek. Ez miatt nem is volt a pászternek kellemetlensége. Már akkor is ilyen szóbeszéd járta, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze. Pászternek volt egy, vagy kettő kutyája. Azoknak külön volt edényük, amelyből ettek. Egy koszton voltak a kutyák is a pászterrel. A pászternek a felesége mindig is számított arra, hogy annyi ételt vitt, hogy a kutyáknak is legyen mit enni. A pászter az olyan kutyát nem is tartotta a nyájnál, amelyik elment a nyul után. Ha egyszer meg is csinálta, az miatt a pászter megverte, és ha utána is elszökött, azon a kutyán tuladott. A pászter reggelit vitt magával; kenyeret, szalonnát, hagymát, vagy ha szalonna már elfogyott, egy pohárban zsirt. Itt a pusztán a pászterek délben főtt ételt ettek. Vacsorát meg otthon, vagy ha kint voltak az akelnál, akkor meg a családnak valamelyik tagja vitt élelmet.

A pászterek társadalmi helyzetéhez tartozik, hogy itt Semegy megyében, pontosan Felsőhetényben utolsóként tartották őket számon. Minden negyedévben volt szemegabona, só, fertáj-pénz, tűzifa,-osztás, utoljára kerültek a pászterek. Még a malomban is a gabona őrlésénél is utolsók voltak, elsők voltak a pusztai vezetők, pusztagazda, kecsisgazda, öregbéres, csősz, majd utána következtek az iparosok, mint például, kovács, bogár,

ács, gépész, lakatos, kőműves, az alacsonyabb kategória; kecsisek, béresek, gyalogmunkások, akiket gyalogbéreseknek hívtak. És csak utána, végül következtek a pászterek. Még a konvenciós kukericaföldnél, a kenyhakert, valamint a kaszálórét kimérésnél is a pászterek voltak az utolsók. Sőt a földnek a végében osztottak nekik földet: mondván azt, hogy ha a csapáson hajtják az állatekat, jobban vigyáznak arra, hogy az állatok ne menjenek be a tilosba. Mintha csak most is hallanám: így mondta Fazekas Istvánné disznópászter felesége: "ráérek én még délután is menni a kukericavetéshez, mert úgy is mi leszünk az utolsók."

Sőt az is megtörtént, hogy nem is ott kaptak konvenciós földet, ahol a többi cselédek, hanem máshol, amelyen a jószágokat székták elhajtani. Itt a pusztán az volt a régi gyakorlat, hogy mindenki cüveket készített, amelyre rá volt írva a konvenciós cseléd neve. Például: V é g h Imre négyökrös béres, vagy F a z e k a s István, uradalmi kanász. Mindegyik föld végébe névvel ellátott cüveket vertek le. A cüveknek a felső vége sima volt, és tintaceruzával írták rá a nevet, Mivel a legtöbb cseléd nem tudott írni, és olvasni, színes rongyot, ruhadarabot kötöttek rá. Ha pedig nem kötöttek rá felismerhető anyagot, akkor is azért tudták, hogy kinek hol volt a földje, hogy ki után következett, mert amikor mérték ki a földet, már a cselédasszonyok úgy is sorakoztak fel, tudták, hogy ki mikor következhet.

Az akkori élet történetéhez tartozik, Alsóheténypusztán Horváth Mihály nevezetű uradalmi kanász-számadónak több gyereke volt. Egyik fiúgyermeké nagyon okos volt. A pusztai tanító mindent elkövetett, hogy tovább tanuljon. Sikerült neki bejutni Debővárra a gimnáziumba. Ott is kitűnően tanult. De annyira okos volt, hogy több urigyereket is tanított. Az osztálytársainak a szülei pénzt, és ruhaneműt is adtak Horváth Mihály fiának. Mikor elvégezte a 4. osztályt a gimnáziumban, felvették Székesfehérvárra egyházi iskolára, kispap volt. Ott is kivált a többi tanulótól. A harmadik évben ki-

találták, hogy megbomlott az elméje. A tanulmányát nem folytathatta. A pusztán az uraságnak az irodájában dolgozott. Én magam is láttam, derék, szép sudárnövésű fiatalember volt. Suttogták az emberek, hogy nem épp elméjü, nagyon okos, és azért zavaredott meg. Persze, hogy nem volt igaz, mert annak idején az urak attól tartottak, hogy a szegényember fia felülkerekedik. Ez a fiatalember írta meg a cüvekekre a neveket, valamint a zsákokra is a cselédeknek a neveit. A tanító nem tudott belenyugodni, hogy a fiatalembert eltanácsolták az egyházi iskoláról. Nem hagyta, hogy elkallódjon. Megbizta, hogy az iskolában a gyerekekkel foglalkozzon. Itt a pusztán is pusztai vezetőknek a gyerekeit tanította, akik polgáriba jártak, különórát adott. Téli estéken műkedvelőre tanította a pusztai embereket, ezt még az urak hagyták. De azt már nem, hogy az iskolában, a gyerekekkel foglalkozzon. Rezsos kasszár a pusztai uraság, Horváth nevezetű iskolázott fiatalembert kinevezte írneknek. Beszélték a népek, hogy ő vezette a könyvelést. Szót emelt az ellen, hogy egyenlő munkáért, miért nem adnak annyi bért, mint amennyi a munkást megilleti. A pusztára került fiatalembert a tisztartók sem nézték jó szemmel. Akkor már mindenki tudta, hogy nincsen semmi baja az elméjének, sőt okos ember hírében állt. Egyik alkalommal a pusztán járt Merenyéről az egyik egyházi vezető, aki beszélt Horváthnal, és rövidesen a pusztáról elkerült a központba. Hogy utána, hogyan alakult a sorsa, azt nem tudom.

Hogy több adatunk legyen 50 évvel ezelőtti pásztorok életéről, szívesen írom le a következőket: a pusztai cselédsorsunk folytán 1936-ban költöztünk Somogy megyei Inámpusztára, a puszta Eszterházi hercegi birtok volt. Két zsidótestvér bérelte a pusztát, 1930-tól 1940-ig. Nem részletezem. Szerettek itt a cselédek szolgálni, de még a 6 hónapos summások is szívesen jöttek vissza a következő évben dolgozni. A mi családnak is itt lakott 4 évig. Jól gazdálkodó bérlők voltak. Kettő fő-foglalkozási ágat említek:

- 1./ Mezőgazdasági termelést.
- 2./ Állattenyésztést.

Szeszgyártás is volt, kukerica, és cukorrépa feldolgozására.

A rangsor szerint voltak itt is a pásztrok:

1./ Csikósok	4./ Kanászok /radalmi/
2./ Gulyások	5./ Cseléd-cserdás
3./ Juhászok	6./ Cseléd-kanász

A pusztán volt egy csikós számadó, és egy bujtárja. A számadó Tobak József fiatalember volt. Testvér bátyja a pusztán kecsisgazda volt. A csikóistálló a puszta végében volt. Közvetlen mellette terült el 20 holdnyi diós, füves rész; itt is legelésztek az állatok. A puszta közelében volt a rét, amikor az elsőnövesű fűvet lekaszálták, utána engedték ki a csikókat a rétre. A csikók igen sokat tartózkodtak a karánban, így mondtuk, hogy az állásban. Ugy télen, mint nyáron a csikókat minden nap kiengedték, volt is nagy futkározás, mert mindig távolabb szerettek volna menni. A csikósok csak úgy nyereg nélkül ülték meg a paripákat, azokon terelték a csikókat, sudaras szijesterral, pattintottak!

A csikós pászterélet szép volt, különösen nyáron, amikor az állatok nyugodtan legelésztek. Ha megbogarasodtak, akkor aztán nem lehetett őket megtartani, mert egy trappban, vágóban, terenyiránt futottak. A hátrában kárt is tettek, mert nem számított, hogy milyen földre is mentek. Ez miatt többször is bajuk volt a csikósoknak. De azért csak engedett az uraság a haragjából, mert akárkit nem lehetett csikós pásztersággal megbizni. Meg aztán nagy lekötöttség volt. Se ünnep, se vasárnap nem volt, mindig helyt kellett állni. Igaz, hogy meg is fizették, mert 4 métermázsa gabonával és félhold kukericafölddel többet is kapott a számadó. Meg minden egyes csikó után perecentet is kaptak, egy pengőt. A csikókat 3 éves korban fogták be munkára. Külön voltak a könnyűvérű csikók, és a nehéztestűek. Volt pár darab angol telivérű csikó is. Azok külön nevelést kaptak, el voltak különítve a többitől. Pontosan nyilvántartották az állatokat, mindegyiknek meg volt a születési éve, apja, anyja neve. A csikó akkor kapta meg a végleges

nevét, amikor a telepről elkerült. Itt a pusztán 50-60 csikó is volt. Nem lehetett csak úgy félvállról venni a pászterkedést. A csikósoknak kellett az állatokat gondozni, minden reggel a farkukat meg kellett mosni. A hajukat fésülni. Vakarni, kefélni. Bizony, hogy jó tudónek kellett lenni, hogy a sok lóper ne hogy az egészségre káros legyen. Mivel igencsak nehéz pászterkedés volt, a bojtárok gyakran cserélődtek...

Télen még komiszabb volt a csikósok élete. Mert az állatok a rossz idő miatt az istállóba szorultak. Meg kellett őket kötni. Nem lehetett felügyelet nélkül hagyni, mert mindjárt kárt tettek magukban. Több olyan nyugtalan állat is volt, amelyet két oldalt is ki kellett kötni, hogy a mozgását tudják korlátozni. Sajnos megtörtént az is, hogy az állat felakasztotta magát, és ha nem vették azonnal észre, megfulladt. Bármilyen kemény tél is volt, az állatokat az istállóból ki kellett engedni, mert nem lehetett velük bírni. Télen nem számított, hogy ha meg is szöktek a határba, mert nem csináltak kárt a földeken. Éppen azért télen úgy délelőtt 10 órakor kimentek a határba, és estig kint voltak. A csikók különösen a kukoricaföldeken voltak. Ott összerakott kukoricaszárat rágták. Csináltak is felfordulást, mert a kukoricaszár rakást szétcimbálták. Nagy volt a pusztának a határa. Egy-egy nap a csikók 30-40 kilométer utat is megtettek, mert szélteben-hosszában tudtak funi. Bármilyen hideg is volt a csikósoknak nem adódott alkalmuk, hogy kint a határban megtudtak volna melegedni. Tüzet nem tudtak rakni, mert az állatok nem álltak meg egy helyben huzamosabb ideig. Az is megtörtént, hogy a határban a gőzekével szántottak, és a csikók oda futottak. Mikor már közeledett az állat, le is álltak a gépekkal. Engedelmeskedni kellett az állatok mozgásának.

A puszta határában több helyen takarmány és szalmakazlak voltak. Amikor már jól kifutották magukat a csikók, akkor a kazlat fogták körül, jól meg is tépázták. Nem szerették a takarmányosok, de mit lehetett ellene

tenni, növendék állatok voltak és meg kellett nekik becsájtani. Mondta is többször Tobak József csikósszámadó, hogy a gazdájuknak a takarmányát eszik, nem a másét.

A csikósek számítottak az első pásztereknek a pusztán- Azt lehetett látni még a lányeknál is, mert sokkal jobban szóbaálltak Tobak Józseffel, és a bujtárjával, mint másik pászter-legénnyel. Például: Tobak József pusztai gépésznek a leányának is udvarelt, aki a pusztán varrókisasszony volt. Sőt azt is beszéltek, hogy a tanítókisasszonynak is udvarelt. Lehetett is valami alapja, mert télen, amikor készültek a műkedvelőre, Tobak József főszerepet is kapott. Irni, és olvasnitudó, jó eszű ember volt. Buktak is utána a fehérnépek, így mondták az emberek. Később azért Tobak Józsefnek szive-választottja a gépésznek a leánya lett: Kenczer Margit.

A csikós számadónak a két-három éves állat ismeretére nagy szükség volt. Amikor a csikó kikerült a pusztára, munkába való befogásra, ugyszólván az állatnak úgy a belső, mint a külső tulajdonságait ismerni kellett. Bizony, hogy több olyan is volt, hogy nem akarta az embert még közel sem hozzáengedni, nemhogy megfogni, és a hátára felülni. Tobak József minden egyes állatot külön-külön jól ismert. Bármilyen vad természetű is volt az állat, 2-3 év alatt csak betörte. Ha kellett szijesterral meg is verte az állatot. Én ezt azért is tudom, ilyen részletesen, mert közvetlen közletről láttam a bánásmódot. Ha 3-4 évvel idősebb lettem volna, valószínű, hogy csikósbujtárnak szegődöm. Mondta is Tobak József: "Öcsi kár, hogy nem vagy idősebb".

1940-ben a bérlőknek a szerződése lejárt. A puszta fel lett számelve. A csikós pászterkedés is megszűnt. Tobak József katonának ment, utána meg lovasrendőrség szolgálatába állt. Későbbi sorsáról már nem tudok.

Gulyások

Somogy megye Inámpusztán elterjedt szarvasmarha tenyésztés volt. Éppen azért az uradalomban több pászter volt. Külön őrizték az egy évtől

három éves kerig az üszöket. Év május elsején az állatekat kihajtották a legelőre, éjszakára a nyári szállásba terelték, amelynek fedett teteje és oldala volt. Arra nagyon ügyeltek, hogy az akól nehegy huzatos legyen, azt többször is hallettam a pászterektől, hogy az állatnak a legnagyobb ellensége, ha huzatban van, és az, ha vizes alemszalmát tesznek alája. Tehát a gulya egész őszig kint volt, nappal a legelőn, és éjszaka meg be lettek terelve az akólba, amelynek tágas kijárója volt. Az akól közvetlen közelében szép terebélyes akác, vagy hársfák álltak. Kettő szempontból is jó volt, hogy ott voltak a fák. A nagy melegben árnyékot adott, vihartól meg védte az akólt. De még a környéket is tisztította. Pontosan számon tartották a gulyát, minden egyes állatnak volt neve. Így igaz, hogy a pászterek névszerint szólították az állatekat. Jó megfigyelőnek kellett lenni, hogy szólították a pászterek az állatekat: "Zsömle! Hevá mész te megint!? A fene a kujtergő fejedet!..." Megértette a jószág, mert mindig így szólították. Említésre érdemes, hogy a kiüresedett üsző istállóba a 6 hónapos summások lettek elszállásolva. Mivel Inámpuszta volt a központ, a pászterek állandó lakása, ott volt. De gulya meg a pusztához tartozó majorban volt, az akolban. Pusztához tartozott három major, Cserepes /ahol most Állami Gazdaság van/ Mexikó major, ott is jelenleg Állami Gazdaság van, Cserepeshez tartozik. Mivel, hogy tavasztól- november elsejéig a pászterek a gulyával kint voltak a legelőn, és éjszaka meg az akolban, földbevált putriban laktak, a putriban volt kettő ágy, egy kecskelábu asztal. A pászterek saját maguk készítették a széket, vagy a padot. Még egy kis sporhelt is volt, amely téglával volt rakva, annak volt egy sütője is, amelyben krumplit, uritököt, sőt még pogácsát is sütöttek. Megtörtént az is, hogy amikor a gulya az akolban volt, a pászter-kutya elszökött a határba, és egy-egy mezei nyulat vitt a gazdájának, azt elkészítették. Legtöbbször pörköltet csináltak, azt többször is fel tudták melegíteni. Legtöbb pászter száraz ételen volt, kenyér, szalonna, tej, edénybe mindig volt disznózsir, ha már nem volt, ak-

kor zsireskenyeret ettek-. Ugyiszlván a szabadban élő pászterek ha mást nem is tudtak főzni, de rántottlevest kiválóan megtudták csinálni. Semmi más nem kellett, mint egy edény, amelybe zsirt tettek, amikor a zsír kezdett ferrósodni, fekhagymát, lisztet, és paprikát tettek bele, az átsült, és ráöntötték a vizet, de nyomba, már is tettek bele sót. Ha véletlenül volt tejás, azt is tettek közébe, jó izletes is volt a rántott leves. Tettek bele kenyeret, és meg volt a napi főtt étel fogyasztása. Legtöbb legelón, amikor tavasszal sek volt az eső, lehetett szedni csiperkegombát, képhátut, azt is a pászterek megcsinálták, arra igen csak ügyeltek, hogy a gombát leferrázzák. Az elkészített gombát még aznap elfogyasztották. Többször is hallottam, hogy nem szabad tárolni, hanem frissen el kell fogyasztani. Nem is hallottam, hogy valakinek is gyomorrentása, vagy baja származott volna, azért mert gombát evett. Vargányát a közeli erdőben szedtek, azt is először leferrázták, és utána alapesan átsütötték, közibe vöröshagymát, vagy fekhagymát is tettek. A vargánya gombát felszeletelték, és azt a napen vagy éppen a spertheben megszáritották. A száritott vargánya igen csak jó izletes volt, rántott, vagy krumplilevesbe. Jáger Pista bácsi pászter mondta is többször, hogy "ha vargánya van az ételben, azt lehet hinni, hogy hus van a levesben, és olyanker becsapjuk a gyomrunkat."

Itt a pusztához tartozó majerekben voltak a többi szarvasmarha pászterek is. Említésre érdemes, például a tinó. Ezeket is névszerint tartották számen. Pontosan tudta az uradalem, hogy mennyi is van a gulyásnak a keze alatt. Berjúkat őrző pászter is volt. Az volt a gyakerlat, hogy a berjúkat télen-nyáren éjszaka az istállóban tartották, csak nappal voltak kint a szabadban, vagy a karánban - amelynek teteje nem volt - vagy éppen a legelón. Ezeket a berjúkat egy éves korig ugy az úszóket, mint a bikákat együtt tartották. Csak akkor különítették el őket, amikor már a növendék állatok elmúltak egy évesek.

Ugy a tinók, mint az úszók kint voltak az akelban nyáren. A fejős tehenek csak pár órát voltak kint a legelón, mert reggel ugy 8 óra után ki-

hajtették őket, és délre már vissza is mentek velük a pusztára, részint azért, mert több olyan tehén is volt, amelyet délben is megfejttek, a friss berjaseknál volt ez. Meg a kisberjüket is meg kellett szeptatni. Utána a pusztában lévő állásba terelték ki az állatokat, és úgy délután 2 óráig ott deleltek. Mindig az időjáráshez igazodtak a pásztrok, ha nem volt olyan meleg, akkor előbb is kimentek a legelőre. De ha esett az eső, akkor meg beeresztették az állatokat az istállóba. Ezek a pásztrok etették is meg fejték is a teheneket. Mikor kint voltak az állatok a legelőn, akkor pásztrok voltak, ha az istállóban voltak, akkor meg csirásokként tartották őket számon. De azért ezek között is volt egy főcsirás, aki egész nyáron, amíg a gulya kijárt a legelőre, ő volt a számadó. Ilyen volt Papp István is, aki pásztor is meg csirás is volt. Ugy szólitették, hogy első csirás, ez azzal is járt, hogy egy évben 20 pengővel több fertájpénzt kapott, meg félhold kukericafölddel kapott nagyobb mint a társai. Annak idején a kézifejés volt elterjedve. A gépi-fejésnek még ezelőtt 50 éve hire- hamva sem volt. A csirás élet a pusztán az egyik legnehezebb volt. Mert minden nap hajnal három órakor kellett felkelni, a jószágokat etetni. Először a jászolt kellett kitakarítani, kaptak az állatok darát, amíg azt ették, az idő alatt ki kellett trágyázni. Alig, hogy a trágyázással végeztek, már is kellett a keveréket adni az állatoknak, vagy szecska, vagy éppen polyvával összekevert répa, krumpli, kukerica, buzadarával volt megszórva. Utána következett a fejés. Egy-egy csirásához 18-20 tehén tartozott. Kemény munkát kellett végezni. A 18-20 tehén között legalább 10-12 volt, amelyet fejni kellett, a többi vagy vemhes, vagy szeptató volt. Én is mint fiatalkeru két éven át csirás is voltam. Pontosan is tudom, hogy igen nagy eltérés volt a tehenek között, mert olyan is volt, amely mint friss-berjas tehén, amikor már leválasztottuk a berjút, 4-5 liter tejet adott reggel, délben esetleg 2 litert, és este meg 3-4 litert. Nem is emlékszem, hogy olyan tehén lett volna, mely 10-15 liter tejet adott volna. Igen gyengén tejelő állomány volt. Sok tehén el-

apasztott, volt olyan is, hogy egy-két liter tejet adott csak le.

Gulyások, akik a jószágokkal tavasztól- ősziig kint voltak a szabadban, télire igencsak beszerultak az istállóba. Ezt nem igen várták, mert megszűnt a patikacsendes, igazi természet élvezése. Nem csak az állatok, hanem a pászterek is beszerultak az istállóba. Sárgultak is a pászterek, és a többi állatgondozó is, mint őszi a falevél.

Jáger Pista bácsi, 1936-ban 50 év körüli ember volt. Gyermekkora óta pusztán élt, mindig állat-szerető volt. Római katolikus vallású volt. Többször is mondta, "figyelj öcsém! Az állatokat épp úgy ismerni és szeretni kell, mint az embereket. Az állatnak is épp úgy lehet baja, mint bármelyik embertársunknak. Az a jó pászterember, aki az állatok között szeret lenni. Igaz, hogy a ruháknak tehén és trágya szaga van. De minden embernek olyan szaga van, amivel éppen delgozik." Találónan mondta, hogy "nekünk pásztereknek, olyan szagunk van, mint a tehéneknek van, amikor tejszagunk is van." Épp úgy mint a pólyás, szepős kisgyerekeknek."

Megyeri Károlyné, aki most 80 éves, 1980-ban, amikor Inámpusztán jártam, mint tsz. nyugdíjossal beszéltem, a sersforduló előtt is a pusztán lakott, elmondta, hogy az ura a Mexikó majorban pászterkedett. Egy héten csak egy alkalommal ment haza. De akkor is csak éjszaka, amikor az állatok jobban elpihentek. De akkor is csak úgy hagyhatta ott az állatokat, hogy megkérte az egyik pászter ismerősét, hogy amíg haza jött, nézzen oda a jószágokhoz.

Megyeri Károlyné azt is elmondta, hogy sajnálta az urát, hogy nap mint nap csak a száraz koszton élt. Szakitott időt, és vitt neki főtt ételt. Nem igen volt pénzük, mert negyedévben csak 10 pengőt kaptak, az csak esetleg cukorra, fűszerre, ha elég volt. A nyomeruságos életük arra kényszerítette őt is, hogy napszámba menjen el. Az urasági kertészetben delgozott. Egy napi napszám 80 fillér volt. Egy liter petróleum meg 30 fillér, kiló cukor meg 60 fillér volt. De sehasem vásárolt több cukrot,

mint 10-20 fillérért, amelyet tölcserbe csomagolt a beltes.

Megyeri Károlyné azt is elmondta, hogy az ura 60 éves korában meghalt. Már fiatal korában is sokat nélkülözött, mezitlábos kanászbojtár, és gulyás-bojtár volt. Sok ázás-fázás annyira tönkretette, hogy többször is tüdőgyulladásos beteg volt. Már 40 évesen annyira fulladt, hogy alig kapott levegőt. Orvosok megállapították, hogy sziv, és tüdő-tágulása van. Alig, hogy elment pár lépést, és már is meg kellett neki állni. Mire 60 éves lett, a pusztán már nem is tudott dolgozni. Az ura épp hogy csak megérte a felszabadulást. A jó Isten magához vette. Jobb is neki, legalább nem szenvedett a pusztán.

Hogy éltek itt a pászterek a pusztán? - kérdeztem Megyeri Károlynét.

- Hát úgy éltünk, mint a sok több százezer pusztai cseléd. Maga is tudja fiam, itt laktak, emlékszem magára. Végh Jánosnak az unekája - mondta Megyeri Károlyné.

- Igen, pontosan így van. Majd Megyeri Károlyné így folytatta:

- 1935-40-es években én a hizlalda mellett laktam, akkor özvegy voltam, utána mentem feleségül Megyeri Károlyhoz. Annak idején a fiammal éltem, aki szintén itt a pusztán kanászbojtár volt.

- És most hol van? - kérdeztem.

- Rongy ember lett, mert már börtönben is volt. Debőváron lakik. Dolgozott már a vasúton, építőiparban, köműveseknél, nem is jött felém. Ezért érdemes is volt felnevelni!

- Megyeri néni, emlékszik-e, hogy a pászterek miképpen éltek?

- Persze, hogy tudom. Ott laktam a disznótelepen. Valamikor az a kisház a pásztereké volt. Csak elhanyagolták és üresen állt, a méltóságos ur megengedte, hogy ott lakjam. A ház előtt volt a kisvasuti vágány, nap mint nap pánvádlival tölték a pászterek a takarmányt az állatoknak.

Arra is emlékszem, hogy Horváth József volt a kanászszámadó. Vé-

könyv kismember volt. Még vicceltem is vele sokszor, hogy kövér a felesége, és a kevés kis vérét is még elszívja. Horváth azt mondta, hogy nem baj! Legalább tudja, hogy ki szívja el. Szeretett tréfálni. Mondta, hogy ha a felesége nem volna, udvarolna nekem. Azt mondtam neki, hogy nem nagyon legénykedhetik, mert kettőt kell lépnie, hogy a nadrágja elinduljon. Nem haragudott érte.

- Kire emlékszik? - kérdeztem.

- Fülöp József uradalmi kanász volt. Felesége volt és egy leánya. Értett a jószágokhoz. Ellető kanász volt. Kemény, szigorú ember hírében állt. Ha valami nem tetszett neki, a bejtárokát meg is szokta verni. Nemigen szerették a pásztorek. Éppen ezért gyakran is cserélődtek az emberek. Inkább fiatalok voltak a pásztorek. Kanokat idősebb emberek őrizték. Inkább fiatalabbak, 18-19 éves legények őrizték az anyadisznókat. Hát most már nagyon kell gondolkodni, hogy kik is voltak azok. Azt tudom, hogy Ambrus Gyula is kanász volt. Kispál Pista nevezetű is, ezek a fiammal egyidősek. De már régen elköltöztek a pusztáról, nem is tudom, hogy hol laknak. A cseléd-disznóknak a pásztora Talpas Mihály nevezetű volt. De már ő is régen elment a pusztáról. Nem is tudom, hogy hova.

- Még milyen pásztorek voltak itta pusztán? - kérdeztem.

- Volt csikós, juhász is. Hátha maga itt volt, akkor még jobban tudja, hogy is volt, mint én. Én már öreg vagyok, és nem is igen tudom úgy elmondani, mint ahogy kellene.

Mivel a pusztán több ismerőst, és régi cselédvilágból más embert nem találtam, mint a régi haranglábát, és utána ezt irtam.

Visszamaradt emlékként, Inámpusztán jártam és ezt láttam. A régi pusztán negyven év múltán. Az egykori kastély előtt elburjánzott részen, a régi harangláb széteső, rokkant állapotban áll. A kifaragott, görcsös, szétterpesztett haranglábban a balta, a fejsze nyomait az idő elgyalulta. A bütykös akácfa, amelyből faragták, már régen lehullatta a termést. Erős lábán

áll, de támogatásra szüksége van, nehogy eldüljön.

A harangláb tetőzete dirib-darab, hasított deszkából velt összetákolva, ki tudja hogy él-e még a készítője? Vagy az aki közben megjavította. Tanulatlan mesterember szerszámának a nyomait viseli.

Bizony a hosszú, kegyetlen évek az aggastyán, szakálás haranglábát nem kimélték meg. A táj szégyenfeltja. A pusztta a történelem fersferdulója idején úgy kiürült, mintha járvány pusztított volna.

A harangláb kötele elernyedtt, fennyadt, több helyen keléses, varancsos. Minden pillanatban várható, hogy elszakad, és a harang susogó hangon megkondul, és emlékeztet a régi cselédvilágra.

Bizony, keserves, hövös, fagyos a sorsa. Rekedt kongását már senki sem hallja. Ha itt ember megfordul, csak megnézi, és megy tovább. Megvannak számlálva napjai.

Beteg, de nem fertőző, itt járvány már nem pusztít. A pusztító viharban egyedül háborgog. Ha megkondul, senki sem hallja. Végszükségben megkötözve egyedül áll. Dehogy mire vár, azt senki nem tudja. Mivel a pusztán 40 év múltán más emberrel nem találkoztam, így a régi személyes tapasztalataimra és átélt emlékekre tudtam számítani, és így írom még tovább a pászterek akkori életét.

Itt Inámpusztán Kispál István, aki az 1938-ban 16 éves volt, római katolikus vallású, alacsonytermetű volt. Lakása Somogy megye, Inámpusztta. Hercsökös kisember volt. Annak ellenére, hogy még fiatal volt, azért már számadópászter szeretett lenni. Ezt azért is tudom pontosan, mert én is pászterkedtem, nálam fiatalabb volt egy évvel Kispál István, de erőszakoskodott, hogy ő a számadó és én vagyok a bojtár. Így igaz, hogy engedelmeskedtem az erőszaknak. Az is előfordult, hogy félnap sem szólt hozzám. Ugy voltam vele, hogy nem is nagyon érdekelt, mert az állatokkal mindig tudtam beszélni. Csak úgy véletlen a növendék-állatoknak, a süldőknek adtam nevet, csak egy párat említek meg: "Turcsi", "Kondris", "Falánk", "Kujtergő", "Törkos", "Kesztes", "Vércse", "Rüszü", "Bojgó", "Nyervákoló", "Nyikergő" stb. A "Turcsi"

nevet azért adtam az állatnak, mert rövid kis orra volt, és nagyon szeretett turni, általában a disznók szeretnek turni. Az a jó, ha a disznó tur, mert akkor igen csak több gyökeret, gyomet, ásványi anyagokat talál a földben, és azt megeszi.

H e r v á t h József, aki kanászszámadó volt, nős, egy gyermek apja, római katolikus volt. Annak idején 45 éves volt, ha még most is él, bizony hogy már 90 éven is tul lehet. Miker 1979-ben itt a pusztán jártam, azt tudtam meg, hogy Debővárra költözött. Idézem H e r v á t h József régi pászter mendását: "Gyerekek, olyan helyre menjetek az állatokkal, ahol nyugodtan tudnak turni, minél több gyökeret, gyomet szedjenek ki a földből. Akkor egészséges az állat, ha állandóan tur, meg hát akkor nyugodt is." Majd így folytatta, hogy "abból a süldőből válik jó, és öreg jószág, amely már fiatal korában szeret turni. Meg azért is jó, ha "szántja" a földet az orrával, mert több olyan ásványi anyagot eszik meg, amely kihajtja a belekből a gilisztákat. Sok állat azért is olyan berigen, mert sok a giliszta a beleiben. A növendék-állat épp olyan, mint a gyerek, hogy szeret mozogni, nem igen szeretnek egyhelyben sokáig lenni. Az állatok is épp úgy fáznak, mint az emberek. Ha vizesek az állatok, az a jó, ha kint a szabadban megszárad a bőrük. Az a legnagyobb ellensége ha vizes szőrű állat huzatos helyen van. Nem szabad több állatot kis helyre összezárni, mert párosodnak, és hamar a szőrük összeáll, rühesek, koszosak lesznek. Az ilyen állat nyugtalan. Mindig azt keresi, hogy hol tud megvakarezni. Erre pedig nagyon vigyázzatok, mert sok kellemetlenségtek lesz, neki megy az állat a kispának, azt kitöri. Itt van például a kisvasuti töltés, és a talpfák, azokat is megkeresik, azért fordult már az is elő, hogy a kecsi alá kerültek, vagy éppen valamelyik ló megrugta. A kijáró jószágoknak legtöbb alkalma adódik a vakarezásra, a kutnál, ott van a vályu itató, a kutnak a kávája, kutágas. Már az is megtörtént, hogy a deszkával, vagy hitvány téglával volt kirakva a kutkáva, és az bedült, és a szerencsétlen állat a kutba esett." Majd Horváth József kanászszámadó így folytatta, hogy az is megtörtént, amikor az állatok

vakareztak a vályunál, az a tartóról leesett, és az állat alákerült. Azért jó, ha a vályu a földön van. Azt nem szabad tenni, hogy elhullt állatnak a húsát adjuk a jószágoknak, mert legtöbbször vész következtében pusztult el az állat. A disznó mindenevő, még a saját trágyáját is megeszi, állandóan ki vannak téve a betegségek. Ha egyszer már elpusztult az állat, akkor legjobb azt mélyen elásni, és frissen oltott mézszel le kell önteni. Itt a baj nálunk a pusztán, hogy minden elhullott állatot a döngkutba visznek, ott nem földelik le, hanem csak úgy szabadon hagyják és a kutyák onnan elherdják. Hiába van elkülönítve a pusztától a döngkut, ha nem kerítik be és hagyják, hogy mindenféle ragadozó azt szét herdja. Ezért van az, hogy minden 3-4 évben pestis, orbánc, és száj- és körömfájás üti fel a fejét itt nálunk. Egyelőre tehetetlenek vagyunk, nem tudjuk megelőzni ezeket a betegségeket,"mondta Herváth József régi pászterember.

Én saját magam is láttam, hogy a pusztán, de a Nak faluban is, ha elhullott kisebb állat, mint például baromfi, nyul, kutya, macska, kismalac, süldő, azt a közeli kertek alá, a kerítés tövébe ásták, de igen csak kevés földet tettek rá, és a másik állatok azt kikaparták. A legtöbb növénydék állat kora tavasszal hullott el. És azokat meg az ól előtt a trágyába dobták, még csak télen a fagyos időben csak elviselhető volt, de ahogy kezdett kitavaszedni, a fagyos trágya felengedett, és az elhullott állatok tetemei már bomlásnak indultak. Így aztán nagy volt az állatoknak a fertőzése. Akkor is már voltak előrelátó emberek, mert ha valamelyik állat elhullott, mint például a baromfi, azt elégették. A jól táplált disznót meg szapannak megfőzték. Ez gyakori volt, mert vettek az emberek olyan 2 kilós dobozban csomagolt lugkövet. Az elhullott állatoknak a húsból nagyanyám is főzött szappant. Az ilyen szappannal mosakodtunk, és mosták ki a ruhákat az emberek. Még itt megemlíteni kívánom, hogy ha nem volt elhullás, akkor meg disznóvágáskor megmaradt összeszedett mindenféle zsiradékból is főztek az

emberek szappant. Leginkább a bélszirt, de az is megtörtént, hogy elromlott a töltelék, azt is szappannak főzték meg. Nagy volt a szegénység, és mindent ami csak hasznosítható volt, az emberek felhasználták. A szappant leginkább rézbegrácsban főzték meg. Amikor kihült, és megszáradt, kecskaalakokra, vagy más formába vágták ki, és a padlásra tették fel, ott volt ideje kiszáradni. Takarékosak voltak az emberek, mert a szappannak a lugját meg külön edénybe tették el, és azt mesesnál felhasználták. Hogy minél tovább tartson a lug, keményfának a hamuját is beletették. Erre nagyon vigyáztak az emberek, hogy még csak véletlenül se kerüljön a gyerekek kezébe. Azért ritkán csak megtörtént, hogy a lugkőből a gyerekek ettek... Sajnos mire orveshez került az áldozat, már nem lehetett megmenteni.

Most visszakanyarodok a leírt állatoknak a nevére. A "Kendris" nevet az állat azért kapta, mert szép, göndör volt a szőre.

"Falánk" nevet meg azért adtam az állatnak, mert annyit evett, hogy soha nem tudta, hogy mennyi elég. Amit a szeme látott, azt nem hagyta ott. "Kujtorgó" nevet meg azért adtam, mert soha nem szeretett ott lenni, ahol a többiek. Ha csak tehetett, mindjárt elment a tilosba. Volt így is, hogy hagyta az ember, hogy hadd kószálja ki magát, majd csak előkerül, úgy is volt, hogy mire haza kellett menni az állatokkal, addigra előkerült.

"Terkes" nevet meg azért adtam az állatnak, mert amikor egy csomóban voltak, ide-oda futott, sőt ráült, vagy éppen ráfeküdt az eleségre, nehogy a másik állat megegye. Az ilyen állat azért viselkedett így, mert attól tartott, hogy a másik eleszi előle a takarmányt. Itt meg kell azt is említeni, hogy azért sok esetben jó, ha valamelyik állat kicsit falánk, mert előbb fejlődik, csak akkor káros, ha pazarolja az eleséget, mert ilyen is van, hogy a falánksága folytán kiszórja az eleséget. Különösen abban az időben igen csak káros volt, mert a rossz állapotban lévő ólak alá szóródott az eleség. Ha baromfiak hozzátudtak jutni, akkor nem vezett kárba, de ha nem,

akkor elszapereáltak a patkányok, Azok meg annyira etthonosan érezték magukat, hogy az állatokkal ettek együtt a vályuhól.

Mikor már nagyon elszapereáltak a patkányok, azokat méreggel itottuk. Arra igen csak kellett vigyázni, hogy az apróbb jószágok nehegy hozzáférjenek a méreghez. De sok baj is volt, mert a patkányok is terjesztették a betegséget.

T á n c e s Mihály /Somogy megye/ Szentpéterpusztán disznó és később meg juhászpászter volt, római katolikus vallásu, nős, többgyermekes. Ő sem tudott, sem írni, sem olvasni, mint a legtöbb pászter. Idézem; amit mondott; "nem szabad hogy a ház körül elszapereájanak a patkányok, egerek, mert ott az állatokat megfogja a betegség." Ezt az állítását azzal is magyarázta, hogy mint juhász az akelnál tartott két disznót, a pusztától olyan 4-5 kilométerre, 3-4 évig nem volt semmiféle betegség az állatoknál. De amikor a patkányok oda-tanyáztak, szinte máról-hónapra felütötte a fejét a száj és körömfájás. Ő mondta, hogy berzasztó állat a patkány, 4-5 kilométerre elmegy, ahol állatok vannak. Hát arra is kíváncsi volt, hogy a patkány mikor megy el másheva. Figyelte úgy nappal, mint éjszaka, és egyszer csak látta, hogy amikor esett az eső, akkor futott a patkány a pusztáról ki a határba és elment az akelhez, amely 4-5 kilométerre volt. Azt is mondta az idős pászter, hogy esőbe, vagy közvetlen eső után megy a patkány idegen helyre. Ha azt akarták, hogy a patkányok elmenjenek, egynek a szemét kiszurták, az kegyetlenül sirt, és a többiek elmenekültek másik helyre. Az ilyen népi szokásnak, megfigyelésnek alapja lehetett, mert az 1940-es évben amikor Somogy megyében, pontosan Fenópusztán laktam a nagyszüleimnél, ott is igen el voltak szapereáva a patkányok, és beszéltek az emberek, hogy meg kell egy-két patkányt fogni, ki kell szurni a szemét, sir és a többi ennán elmenekül. Majd egyik alkalommal Baranya megye Sásd községben jártam, és ott Gothárd István parasztember is mondta, hogy ha van patkány, egyet meg kell fogni, ki kell szurni a szemét, és nagyon sir, a többiek elmenekülnek.

Itt most az állatoknak a nevét nem írom, mert az 1982-es néprajzi

és nyelvjárási pályázatomban alkalmával irtam.

Inámpusztán több mint 300 cseléd-család lakott. Minden családnál tartottak disznót, tehenet, baromfiakat, macskákat. Kutya tartása csak a pásztereknek volt engedélyezve, más foglalkozásuaknak nem lehetett kutyát tartani, sem házigalambot. A pusztán sok disznó volt. Egyrészt azért, mert a szegényembernek ha szerencséje volt az állatokhoz, azokat felnevelte, és abból pénzelt. Így a pusztán több ezer disznó is volt. Egy cseléd kasznárszámadó, és egy bujtár volt a pusztán. Több éven át T a l p a s Mihály volt a kanászs számadó. Annak idején 40 év körüli volt. Nős volt, 3 gyermeke volt, kettő fiú, és egy leány. Nagyon agresszív ember volt. Nem maradtak meg mellette a bujtárok. Még a saját gyerekei sem. Az volt a gyakorlat, hogy minden héten a kamaszodó gyerekekből kapott bejtárt, de alig várták, hogy az egy hét leteljen. Én ezt azért is tudom, mert én magam is szenvedő alanya voltam. Sok rossz tulajdonságából említem, hogy amikor tereltük a disznókat, és összetalálkoztunk, bizony hogy az osterral rámvágtam, és elkerítette; "az anyád hétszentségit, kölyök, vagy megszokod, a bejtárságot, vagy megszököl!" Én sirtam. De a többi gyerek is. Mivel már a pusztagazda is megelégette a Talpas Mihálynak a durváskodását, akkor meg egy háromnegyedkenvenciós cselédlegényt adott oda melléje bejtárnak. Ez Ambrus István nevezetű személy volt. 19-20 éves, nőtlen, jól megtermett cselédlegény volt. Ő előtte uradalmi kanász volt. Először süldőket, később meg anyadisznókat őrzött. Ismerte az állatokat. Talán ha egy napig, Talpas Mihály megtartotta magát, hogy nem bántotta a bejtárt. Az történt, hogy reggel, amikor összegyűjtötték az állatokat, és mentek a temető mellé, mert arra volt egy széles akácos földút, és azon terelték az állatokat. Mindegyik felől lábon álló gabona volt. Csak-csak oda futottak az állatok. Terelés közben Talpas Mihály, Ambrus István bejtárral összetalálkozott, és Talpas Mihály, úgy istenigazából a bejtárt a szijesterral végigvágta, és gyorsan onnan elfutott tovább terelni az állatokat. Ambrus István nem volt szívbaros, utána eredt, Talpas Mihályhoz, és a szij-

esterral jó párszer a nyaka közé vágott, és még a furkosbotjával is végig csapott rajta. "Na, az anyád hétoltárát Miska! Majd én megmutatom hogy ki vagyok!" Ambrus István, Talpas Mihályt megragadta, és földhöz vágta, úgy nyers pászterember módjára helybe is hagyta. Talpas Mihály igen szégyelte magát, ahogy csak kifért a száján ordította, hogy távozzon, nem kell bojtárjának. Ambrus ott is hagyta, mert visszament a pusztára és elmondta a pusztagazdának a történeteket. Beszéltek is az emberek: na végre, hogy emberére talált a Talpas! Ez kellett volna már előbb is. Nem lett volna olyan nagy legény. Ezek után már senki sem ment a Talpas-hoz bojtárnak. Nem volt már ember, aki a cselédek disznaját őrizte volna, cselédnek-cselédje senki sem szeretett lenni. Bojtár nélkül még sem lehetett annyi állatot kordában tartani. Több napos kísérlet után, azért mégis csak akadt egy fiatalember B i r ó Gyula, aki annak idején 18 éves volt, az is jól megtermett cselédlegényke volt. Előtte uradalmi disznópászter volt. Hogy mi történt, azt még máig sem tudja senki sem. A bojtár több éven át Talpas Mihály mellett maradt. Megértették egymást. Talpas Mihály, Biró Gyulát egyszer sem vágta meg az esterával, sőt azt lehetett hallani, Gyuszi fiának szólitotta. Miker mentünk vasárnapenként leventébe Inámpusztáról levaspánvádlival Alsóheténypusztára, többször is beszélünk Biró Gyulával, és kérdeztük, hogy lehetséges az, hogy jól meg vannak együtt? Ő csak annyit mondott, hogy Mihály bátyám jó pászter, ő ki tud vele jönni. Még azt is mondta, hogy legtöbbször egymás keztyjából is esznek.

Idézem: "már csak azért is szeretek a Mihály bátyámmal lenni, mert becsületes, mert még idáig minden egyes malac-szektató pénzből adott. Nem tagadja le, hogy kitől, mennyit kapott"- mondta Biró Gyula bojtár.

Abban az időben bevált szokás volt, hogy egy-egy malac után a gazdák le fillért adtak, mint szektató pénzt. Nem is volt rossz kereset, mert egy-egy hónapban ilyen módon le-15 pengő összejött. A napi napszám meg csak 60 fillér volt. A vasárnapi napszámot is csak 60 fillérrel fizették. Biró Gyula, olyan természetű fiatalember volt, hogy nem számított neki, hogy köz-

44.

nap, vagy vasárnap van, mindig végezte a disznópásztorkodással járó munkát.

Őszintén meg kell azt is irni, hogy Talpas Mihály született pásztterember volt, mert az apja, sőt a nagyapja is pászter volt. Arra büszke is volt, hogy elődei is pásztterek voltak. Értett is az állatoknak a nyelvén. Ilyen terelési szavakat mondott: ",már megen, máshova mész!" "Rosebb egye meg a kujtergó fermádat!" "A gazdád szentcségét!" Hogy nem tudtál megfulladni, amikor a világra jöttél!" "Hova mész megen, te dögleni való!" Talpas Mihálynak állandóan kettő kutyája volt. Azokhoz sem volt jószivü, nem is sokáig voltak nála a pászterkutyák. Mikor én voltam a bejtárja, akkor is két kutyája volt. Egyiknek a neve "Betyár" volt, és a másiknak meg "Kopasz" volt a neve. Talpas Mihály azért adta a kutyáinak a "Betyár" nevet, mert azt többször is mondta, hogy nem csak a pásztterek voltak az ő elődei, hanem betyárok is. Erre büszke is volt. A másik kutyájának a "Kopasz" nevet meg azért adta, mert amikor még olyan kamaszodó gyerek volt, és bejtáreskedett, az első kutyájának az volt a neve, és azt hagyományként mindegyiknek azt a nevet adta.

Talpas Mihály alapjába véve erős-testü, ember volt. Télen-nyáron csizmában járt. Nem igen szerette a meleg ruhát. Állandóan melles kötényt herdett, annak jó nagy zsebjei voltak. Abban mindig volt raffia, már előre megfenynt sudár, melyet a szijestera elé kötött. A szijestera 8 vagy 12 ágra volt fenyva. A legtöbb szijestera berjuk, vagy csikóbőrből volt. Ő saját maga fenyta meg az esterát. Mint pászter szijestert, furkesbetet használt. Bőrtarisznyája volt, abban tartotta az élelmet. Leginkább száraz keszten volt. Kemény, kitartó ember volt, ha mindjárt nagyfejszék is estek, nem állt el, még a lombosfa alá sem. Nem is kényeztette sem a kutyáit, de az állatokat sem. Mondta is, hogy azért kijáró állat, hogy bírja a rossz időt is. Amelyik állat nem bírja a rossz időt, az nem is alkalmas arra, hogy cseléd jószág legyen. Meg is mondta a gazdának, hogy ha valamelyik állatnál azt tapasztalja, hogy nem bírja a falka között a napi mozgást. Ő

neki is, mint a legtöbb pászternek, volt kiválasztott állata, annak adott csak úgy kézből egy-egy darab eleséget, ha más nem volt, csontot dobott az állat elé. Legtöbb disznó szeret csonttal játszani, mert a szájába veszi, és azzal fut, és talán az tetszik az állatnak, hogy a másikat mennek utána. Ezt már csak én mondom, hogy az állatok is szeretnek játszani, ezt azért is merem állítani, mert saját magam is meggyőződtem arról, hogy szeretnek játszani, és jó kedvük is van. Csak említek egyet, ha száraz szalmát adtunk az állatok alá, jókedvűek lettek, mert ugrándoztak, de milyen megkapó is volt a látvány.

Tudom, hogy sokkal áttekinthetőbb lenne a dolgozatom, ha fényképpel is tudnám ábrázolni a pásztereknek az életét, de sajnos a gyűjtőmunkám során nem tudtam beszerezni, pedig személyesen is jártam Inámpusztán, hogy még teljesebb legyen a dolgozatom.

Somogy megyében a pusztákon az volt a kialakult szokás, hogy a pásztereket is, épp úgy mint a többi cselédeket, kivéve az iparosokat, minden év február elsején szegődtették. Egyébként ez a nap volt a felmondás napja. A költözködés meg április elsején volt, valamikor az 1920-as évek előtt meg április 24-én volt a költözködés ideje, Szent György napján. Ezt az időt azért változtatták meg, és hozták előrébb, hogy a cselédek tavasszal a földre előbb el tudjanak vetetni. A dolgozatomban egy-kétszer már említettem, hogy cselédnek cselédje lenni a legrosszabb. Azért a cselédnél volt eltérés, mert a pásztereket nem a cselédek fizették, hanem az uraság. De viszont faluban, vagy községben ott mindegyik gazda, úgy fizetett, amennyi jószága kijárt a legelőre. Mivel nem a cselédek fizették a pásztereket, így függőségi viszony nem is volt.

Mikor a cseléd szegődött a pusztára, tudomására hozták, hogy a cserdás elé a legelőre május 1-től, november 1-ig, egy egész konvenció után egy tehén, és egy növendékborju járhat ki. A kanász elé, meg egy egészségkonvenció után egy anyadisznó, 6-8 választási malacával, vagy 2 süldő. Azért annyira nem voltak szigorúak, mert ha háromnegyedkonvenció is volt, valaki,

azért ugyancsak annyi állata kijárhatott a legelőre, mint az egész konvenciósoknak. Mivel ilyen kiadott cseléd-törvény volt, a pásztrok nem is vezettek az állatokról nyilvántartást. A pásztrok tudták, hogy melyik cselédnek mennyi jószága jár ki. De nem csak azt, hogy mennyi jár ki, hanem még azt is, hogy mikor párosodott. A pásztrok pontosan megmondták a gazdának, hogy mikor görgött a disznója, vagy mikor folytatt a tehene, vagy mikor üszekedett.

Arra a tehenre mondták, hogy folyat, amelyiknek már berjuja volt. Üszőre meg azt mondták, hogy üszekedik. Pontosán tudták az emberek, hogy mikor kell a disznónak megmalacozni, 4 hónapra, vagy előtte 5-6 nappal, vagy éppen 3-4 nappal 4 hónap után. Akkor már úgy vélekedtek az emberek, hogy tovább hordja az állat a vemhességét, biztos hogy több utódot hoz a világra. Volt amikor igazuk is volt. Azt is tudták az emberek, hogy a tehen 9 hónapig vemhes. Legtöbb gazda a kalendáriumba írta fel, hogy mikor párosodott az állat. Így igaz, hogy még meg sem malacozott, vagy berjazott a tehen, már arról beszéltek, hogy ha leválasztják, mennyi pénzt is kapnak érte. Ha például szegényembernek volt olyan állata, amelyet arra szánt, hogy azzal a mezőn dolgozzon, bizony hogy jóval előbb igába fogta, mint a jobb módú pógárok. Még a fiatal állatot is előbb párosította, mint az urak, vagy a jobb módú parasztember.

Beszélték is az emberek, hogy a szegényembernek a növendék állata előbb felveszi a kant, bikát, vagy a csődört.

A cserkészek kapcsolata a pusztai
emberekkel, és pásztrokkal.

Somogy megye Inámpuszta szomszédos határa volt Északra Tolna-megye Nak falunak, Nyugatra meg Gölle pusztával és faluval, Délre és Keletre meg Alsó és Felsőheténypusztákkal. Felsőhetény pusztája közelében volt a hetényi erdő, amely közel egyezer hold területű volt. Az erdei fákat

magról szaporították. Az 1930-40-es években minden év július és augusztus hónapokban a hetényi erdőben cserkészek táboroztak. Nem számoltam meg, hogy mennyien voltak, de szerintem 150-200 fő lehetett. A cserkésztáborban az uraknak a gyerekei voltak. Legnagyobb része városi volt. Ugy tudom, hogy gimnazisták, és főiskolások, valamint egyetemisták.

Ruhájuk színe kekiszínű zöldes volt, rövid nadrág, azon eldalsó és hátsó zseb. A nadrágnak a bujtatójába széles, diszes nadrágszija volt, azon fügtek a csatok, amelyre kulacs, cserkészkés lógott /ugy nézett ki, mint a tör/. Az ingen kettő felső és kettő eldalsó zseb volt. Irigyelni való fenőtt zsinór, amely háromszor három csomóban volt, s makket ábrázolt. Széleskarimájú, magastetejű kalapot viseltek, amelyben árvalány haj volt kitűzve. Ez is olyan rikitósan szép volt, hogy az ember majdnem sárgairigységet kapott. Mivel ilyen magas kalapot viseltek, úgy tűnt, hogy alacsony ember nem is volt köztük. Cserkészek hosszuszáru, barnaszínű bakancsot viseltek, de duplatalpu volt, még az is magasztotta a fiatal uriembert.

Mivel már szónál vagyok, megemlítem, hogy a cserkészek a táborukat az erdő kellős közepébe állították. Mindjárt meg lehetett tudni, hogy ott voltak, mert az erdőszélben magyar nemzeti zászló volt, és ahol volt a tábor, előtte bejárati kaput állítottak fel, amely erdei gallyakkal volt ki-díszítve. Egy-egy sátorban 2-4-en voltak elhelyezve. A pusztákon a legnagyobb melegidőben voltak. Mikor szabad-foglalkozásuk volt, akkor a cserkészek járták a határt. Érdekelte őket minden, mert a béresekhez mentek, megfogták az ekeszarvát, a béresekkel mentek együtt a barázdába. A gabonacséplőgéphez is mentek, többen is elkérték a 4 águ vasvillát és adogatták a gabonakévéket, sőt még a szalmakazlakra is felmentek. Az különösen nagyon tetszett nekik, hogy a béresek a járomra akasztották a tarisznyájukat, amelyben volt az élelmük. A szép nagyszarvu szilajökröket szinte elnézegették órákon át. Többen is felültek az üres és a megrakott gabonás-szekerekre. El-elkérték a 3-4 teres ostort. Többen mondták, hogy inkább a határban tartózkodnának, mint az erdőben. A cserkészek a napi vízszükségletüket olyan 100 literes lajtban

szállították, mely 2 kerékre volt felszerelve. Ugy aztán gyakran járták a közeli kutakat, leginkább a pásztereknek a kutjait keresték. A cserkészek igen csak megkedvelték az erdőhöz közeli Inampusztáéhoz tartozó Mexikómajort, ahol a legtöbb pászter volt, ott található volt csikós, tinós, berjus, disznópászter. A cserkészek a pásztereket úgy meg-meglepték, hogy alig tudtak tőlük szabadulni. A cserkészek elkérték a pászterektől az esterukat, és azzal próbáltak durrogatni, persze, hogy nem ment mindjárt, igencsak neknek a szijester még a nyakára is rátekeredett, ahogy körbe akart vele durrantani. Kiváncsiak voltak a cserkészek, mert még azt is megkérdezték, hogy melyik állatnak mi a neve, miért kapta a nevét? Hány éves? Persze még azt is megkérdezték, hogy miért csak férfiak őrzik az állatokat? Volt olyan cserkész, aki kenyeret is hozott magával, és azzal próbált kedveskedni a pászter kutyájának, de az állat nem fogadta el.

Nem hagyhatam, ki, mert a pászterek úgy nevelték a kutyájukat, hogy más idegentől ne fogadják el az élelmet. Én magam is kérdeztem, hogy miért? És azt a választ kaptam, hogy soha nem lehet azt tudni, hogy kibe mi lakozik, ilyenkor arra gondoltak a pászterek, hogy esetleg olyan élelmet adnak az állatnak, amely az egészségére káros lehet. Mert bizony az is meg-meg-történt, hogy hirtelen csak elpusztult az állat, és kiderült, hogy kenyér közé szegget, éles, vagy hegyes tárgyat tettek, és az okozta az állat elhullását.

Érdekelte a cserkészeket az is, hogy a pásztereknek mi van a tarisznyájában. Megmutatták; amelyben állandóan volt só, paprika, egy sótartóban. Azt is megfigyelték a pászterek, ha a só megnedvesedett, vizes volt, hogy akkor rövidesen megjön az eső. Meg azt is, hogy ha déli szél fujt, akkor is 24 órán belül esett az eső. Elnézést a kitérés miatt. Tarisznyában mindig volt kis darab kenyér, szalonna, szalonnát azért szerették a pászterek, mert attól soha nem kellett tartani, hogy az megromlik. Meg gyömerfáját nem ekezték. A tarisznyában volt szintén állandóan egy kanál, és villa, kötszer, jódtintura, kékkő, fagyú, ha valamelyik állat megsérült, mert az gyakran megesezt, a vérző

sebet azzal gyógyították. A pásztereknek a bőrtarisznyája mindig a vállukra volt akasztva. Így mondták, hogy az a második asszony-/feleség/ azt csak addig tették le, míg aludtak éjszaka, nappal nem, ha esetleg deleléskor elszunyáltak, akkor is a tarisznya a vállukon lógott. A legtöbb bőrtarisznya fedelén pászter-állattal volt ábrázolva. De mindegyiken a kutya is ott volt. A pásztereknek a személyes tárgyukhoz tartozott, hogy a kalapjuk szallagjába volt tűzve a tű, és arra meg rá volt tekerve a cérna, de előre már a cérna be volt fűzve a tübe. Arra azért volt szükség, ha azonnal kellett, legyen mindjárt kéznél. Mert az is megtörtént gyakran, hogy terelés közben, ahogy a bokrok, gallyak között kellett bujkálni, elszakadt a ruha, és meg kellett azonnal varrni, meg hát a gomb szintén gyakran leszakadt. Az is többször előfordult, hogy a túske belement az embernek az ujjába, vagy a lábába, mert amikor már megjött a kikelet, azért a pászterember is le-levetette a lábbelijét, szeretett meziláb lenni, és akár hogy is vigyázott, azért csak belement a lábába a túske, az meg a legelőn volt éppen elég sok. De nem csak az ember volt az ilyesminek kitéve, hanem az állatok is. Gyógyításról majd később részletesebben írok.

Inámpusztán a pászterek közül legtöbb a disznópászter volt. Így eszlett meg; rangsor szerint:

- a./ ellető kanász, akik az anyadisznókat is őrizték,
- b./ süldőket őrző kanász,
- c./ kanokat őrző kanász.

Az uradalemban egy helyen voltak a disznó-óllak, a fészerek, ahol az állatok el voltak helyezve. A sertés-telep soha nem volt felügyelet nélkül, úgy nappal, mint éjszaka ott mindig valaki tartózkodott, legtöbbet a kanászszámadó fordult ott meg. A telepen egy mélyfurásu artézikut volt. De csak úgy kaptunk vizet, hogy több áttételes fogaskerekű járgány volt, melyet egy ló húzott, az körbe-körbe csak járt, mint a ringliszill, innen kapta a vizet a kastély is.

A disznótelepen volt egy földbevájt putri, amely olyan 4x4 méteres volt. A helyiségbe volt rendezve kettő deszkából összetákoltt ágygyal, amelyben szalma volt. Az ágyon mindenféle elhasznált nagykabát, zsákdarabok voltak, amellyel a pázsterek takaróztak. A putriba volt egy rakett sperheljt, és egy kecskelábu asztal, olyan 2 méter hosszú pad, fatuskók, amelyre az emberek ráültek. A putriban a szegen lógott a petróleumes, cilindres mécs, itt mindenki szeretett tartózkodni, akármilyen idő is volt. Ha jól emlékszem, 1938-ban július, vagy augusztusban, pontban 12 órakor volt a földrengés, én is a földbe vájt putriban tartózkodtam, de olyan erősségű volt, hogy a falon lógó petróleumes mécs is leesett. A nagy riadalomra kifutottunk a putriból, különösebb nagyobb kár sem emberben, sem épületekben nem történt.

Herváth József pusztai kanászszámadó így mondta: "te gyerek, nem vagy mi közibénk való! Az állatokat szereted, de nem vagy nyugodt természetű. Meg aztánék, ha kezedbe kerül egy íromány, akkor azt bujod. A lusta ember olvas. Jobb ha tanulsz valami mesterséget, ott aztán még ujságot is lehet olvasni!"

Igaza volt a kanászszámadónak, mert valóban nyugtalan voltam a pusztán.

A pusztán birkák is voltak. A birka akól a puszta déli részén volt. Az állatok télen-nyáron akólban voltak. Se ünnep, se vasárnap nem volt, mert az állatokat mindig kellett etetni. Igen csak nagy szakértelmet igényel a birkáknak a kezelése, így a pusztára az Alföldről szegődtek juhászszámadót. Már azért is fontos személyiség volt, mert annyi cseléd-béért kapott, mint egy pusztagazda. Így aztán a cselédek között volt is tekintélye. A juhászszámadónak a nevére már nem emlékszem. De azt tudom, hogy magas, szép szál férfi volt. Mindig is csizmában, magaskarimájú kalapban járt. Olyan gurcigombos ruhában járt. Lehetett is bármilyen nagy meleg, akkor sem vetette le a ruháját. Olyan típusu ember volt, hogy mindenkinek megadta a tiszteletet,

de el is várta hogy őneki is adják meg. Előre nem köszönt senkinek sem, még a kenyéradó uraságnak sem. Az miatt baja is származott, mert ha érkezett is az uraság, annak sem köszönt előre. De ha ő ment valahová, bárkinek köszönt, nem azt nézte, hogy kinek mi a beosztása, hanem embert látott mindenkiben. Később azért csak megbarátkoztak vele az urak, mert értett a juhászattal járó foglalkozáshoz.

A pusztát nyitottá vált. Mindent meg lehetett tudni, akit egy kicsit is érdekelt a dolog. Azért szegődtek Alföldről a juhászszámadók, mert előtte állandóan pusztultak a birkák. De amikor Ő megérkezett, és gondozás alá vette az állatokat, szinte rövid idő alatt az állatoknak a betegsége megszűnt. Előtte mindig sok volt a sánta birka, és fejfájások, amelyet kergetésnek mondtak. A juhászszámadó a birkákat állandóan körömlötte, ha látta, hogy nagyobb a hasa, azonnal elkülönítette, és keserűsöt kapott a birka, két-három napig az állat koplalt. Ha mennél többet sirt az állat, akkor biztos gyógyulást lehetett remélni.

Igy mondta a juhászszámadó: "nem szabad a birkát vizes legelőre engedni, de nedves takarmányt sem szabad nekik adni. Az állat sirjen, kérje az eleséget, mint a gazda panaszkodva sirjen!".

Mint korábban említettem, hogy fontos személyiség volt a juhászszámadó, mert a pusztának a hus-ellátását a birkák biztosították. Semmiféle huskimérés nem volt a pusztán. Erre azonban igen nagy szükség volt, mert a 250-300-fős, 6 hónapos summásoknak a hus-ellátását a birkaállományból biztosították. A birkahusból, krumpli és babgulyást készítettek. A legtöbb embernek kezdetben a birkahus hasmenést okozott, főleg akkor, ha vizet ivott rá. Persze, hogy a talajvíz is közrejátszott. Ha télen le kellett vágni a birkát, a húst lesózták, majd utána megfüstölték, és azt később is lehetett étkezésre fogyasztani.

Minden évben a pusztán nagy körvadászatot rendeztek az urak. A szegényemberek voltak a hajtók, és az urak meg a löfegyveres vadászok. Minden egyes puskának volt egy puskaerdőzője, mert legtöbb urnak két vadászfegyvere volt. Hol az egyikkel, hol a másikkal lőttek. Hogy miért írom most

ezt? Azért mert amikor a vadászat volt, nagy dinem-dánemet rendeztek az urak, mert közvetlen a vadászat után vacserát tartottak, bárányhust ettek. Itt csak kizárólag az urak voltak. A cselédek csak annyiban voltak itt jelen, hogy delgeztak a kenyhán. A parádés kocsisok, meg várták az urakat.

Egyik alkalommal az történt, hogy Ambrus Pista, aki olyan 19 éves legény volt, ő is a pusztán disznópászter volt, mert az anyadisznókat őrizte, a közeli Nak faluból egy pár anyási pár husgalambot hozott, a háznak a padlására tette. Azt megtudták a pusztai vezetők, és azonnal megtiltották, hogy tartson egy párat is. Mindenkit érdekelt, hogy miért nem lehet? Azt mondták az urak, hogy galambot azért nem engednek tartani, mert először is sok eleséget fogyaszt, és amerre csak száll, mindenfelé csak piszkít. Meg a trágyája betegséget okoz. Azt azzal bizonyították, hogy Cserepespusztán, ahol voltak a galambok, ott gyakoriak voltak a száj- és körömfájások, ugyyszólván majdnem minden évben. Annak idején nagy híre volt a pusztán és a környékén is, nem is igen lehetett látni galambokat, esetleg a falukban, egy-két párat.

Vándorpászterek

A vándorpászterek is voltak az 1930-as években Somogy megyében. A vándor juhászok. Szinte az egész Dunántul-i vidéket járták. Leginkább a Kapos folyó, Balaton környékét keresték fel. Olyan legelőt kerestek a pászterek, ahol csatorna, folyó, vagy elvezető árok volt. Az nagy bajt okozott, ha hirtelen jött a nagy vihar, tovább-tartó esőzés, mert akkor a juhállomány veszélybe került. Olyan legelőre mentekm melyet ismertek. A pászterek a hegyes-dombos vidékeket keresték. Még akkor is, ha gyengébb volt a legelő. Az ingeványos legelőket a pászterek kerülték, még nyáron is. A birka a szunyogokat nem szereti, de a másik fajta állat sem.

Körütekintők voltak a vándorjuhászok, mert már évekre előre szerződést kötöttek a legelő tulajdonosokkal. A legelőért kellett fizetni. Ha csak egy hétig is tartózkodtak a vándorjuhászok a vidéken, azt a jegyzőségen is be kellett jelenteni.

Ilyen adatokat tartottak nyilván, hogy Ónódi Mihály, született Gölle, 1886. május 16. anyja: Végh Mária, /foglalkozása: vándorjuhász, lakása: Gölle, Fő utca 19.sz. Nős, római katolikus vallásu. Vagyona egy családi-ház, és ingó vagyona körülbelül 3-400 birka, kettő szamár. Ha a vidéken megjelent vándorjuhász, azt a helybeliek igen előszeretettel keresték fel. Én is mint olyan suttyógyerek, hacsak tehettem a vándorjuhászokkal beszéltem. Még azt is megcsináltam, hogy 15-20 kilométerre is elmentem, hogy csak tudjak velük szót váltani. Ezért is tudok írni a vándorpászterekről.

A juhállományt a határban lévő dűlőutakra, erdőszélekhez, ősszel a rétekre, csutak-földekre, sőt míg a föld fagyos volt, a vetésekre is ráengedték.

Vándorjuhász szamara

A vándorjuhászok életét el sem lehetett képzelni szamár nélkül. Így is mondták, hogy "a szamár a juhoknak a királya". Meg is volt szegény pára jószág terhelve, mert annak a hátára volt felpakolva a juhász "kenyhai" felszerelése, mindenféle főzéshez szükséges edény. Egybe volt a juhászsűr, bunda. A szamár a nyájjal együtt volt. Legtöbbit a szamár a nyájnak az elején ment, a nyakán rézcsengő volt, ha azt meg-megrázta a birkák már is felfigyeltek rá. A szamárnak a méltóságteljes, kisasszonyos lépései, nyugodtságot mutatott a nyájnak. Gyakran lehetett látni, hogy a vándorjuhásznak kettő szamara is volt. Leginkább him szamarat tartottak. Például ilyen nevet kaptak, hogy "Laci", vagy "Fecó", mely tulajdonképpen Ferencet jelent. Kérdeztem, hogy miért éppen ilyen nevet kaptak, amelyre az volt a válasz, hogy kedvelt név, így is mondták, hogy "a szokás, hatalom."

Én mint kíváncsi kamaszodó, kérdeztem a juhászokat, hogy igaz-e ha a szamár ordít, akkor megjön az eső? Azt a választ kaptam, hogy igen, mert

amikor Dél felől fúj a szél, olyankor a szamarak is ordítanak, és utána 24 órán belül esett az eső.

Mivel igen csak ritka állat a szamár, azt is kérdeztem, hogy mit esznek? Azt a választ kaptam, hogy igénytelen jószág. Ugyyszólván minden szálastakarmányt megeszik, de azért finnyás állat, mert ha más szagát érzzi a takarmánynak, akkor azt nem eszi meg. Azt is megtudtam, hogy a szamár nem szeret egyedül lenni. Azt nem szereti, ha macerálják.

Kérdeztem, hogy igaz-e, ha a szamárnak a fülébe belefujnak, akkor megbekrosodik?

- Igen, nem szereti azt, ha a nyugodtságát zavarják.

- Kérdeztem azt is, hogy meg kell-e néha fegyelmezni osterral?

- Előfordul, hogy önfejüsködik. Sok esetben már az is elég volt, hogy erélyesen rászóltak.

- Hogy tudta a szamár, hogy merre is kell menni a nyájjal? -kérdeztem a juhászokat.

- Hát kérem, ha szamár is, azért van neki esze, mert ha azt mondják neki, hogy "Laci, indulás, egyenesen az utón!" akkor az megy is. Ha a háttára rakják a battyut, már tudja, hogy arról a tájról eltávoznak végleg. Ha pedig csomag nélkül indulnak el, akkor a szamár nem is megy a nyájnak az elejére, hanem csak köztük van. Szeret a birkák között lenni, de a birkák is körülveszik. Az is előfordult, hogy betegség, vagy más miatt a szamár nem volt a nyájnál, olyankor szinte nem olyan magabiztosak a birkák. És olyankor bizony az egész nyáj nyugtalan.

Most már nem tudom, hogy melyik vánderjuhász is mondta: kint a legelőn az egyik alkalommal a szamara rozsdás szegbe lépett, és a lába vérmérgezést kapott. Nem volt mit mást tenni, minthogy az állatnak a lábát állott hidegvizes ruhával kellett bekötni, persze az állat nem nagyon szerette. Ha megdagadt az állatnak a lába, akkor meg agyagos földdel kötötték be. Olyankor az állatot kimélni kellett, hogy minél kevesebbet mozogjon. Nem volt más megoldás, minthogy el kellett különíteni. Mégpedig egy kis helyet

be kellett keríteni. Nem velt szabad megkötni, mert az igen csak azzal a veszéllyel járt, hogy felakasztotta volna magát. Majd akkor mondta a juhász, hogy amikor egyedül volt a szamár, szünet nélkül csak erditett, tehát nem szeret egyedül lenni. Még azt is elmondta, hogy azért is jó ha kettő van a nyájnál, mert ha az egyiknek baja esik, ott van a másik.

Azt is mondták a pászterek, hogy ha szeges, vagy éles tárgytól sérül meg az állat, legjobb mindjárt huyesruhával bekötni, az lehet állati, vagy emberi.

Mint korábban már irtam, hogy kíváncsi voltam a vándorjuhászokra. Egyik alkalommal a vándorjuhász Somogy megye Nagyberki és Baté község közötti legelőkön tanyázott. Kora tavasszal volt. Ellettek a birkák, ahogy megellett a kisbárány, alig hogy megszáradt, már is lábra állt, és ment. A többi állat csak nézte, de az édesanyja közvetlen mellette volt. El nem hagyta volna. Azt gyakran mondták a pászterek, hogy arra nagyon kell ügyelni, hogy ne kapjanak huzatot, mert az igen ártalmas. Hamar megtaknyesedik az állat, és az a legveszélyesebb. Mikor a birkák ellettek, olyankor ha csak nem volt nagyon muszáj, a vándorjuhász nem mozdult el arról a legelőről. Lehetőleg olyan helyen tartózkodott, a nyájjal, ahol szélvédett helyet talált.

Mest, ahogy írom ezeket a sereket, mintha csak ^{ma} megtörtént volna, úgy visszatudok emlékezni. Somogy megye Szentpéterpusztán laktunk, ott is több száz darab birka volt.

Juhászszámadó Tánkos Ferenc volt, aki annakidején olyan 60 éves lehetett. Keménykötésű ember volt, nős volt, több gyereke volt, de már a háztól elmentek, mert megnősültek, és férjhezmentek. Tánkos Ferenc másodszer is megnősült, és a feleségének született gyereke, az olyan idős volt, mint én. A pusztán mi ketten voltunk fiuk, és a Herváth József pusztai csősznek meg három leánya volt. Így hát én gyakran megfordultam Tánkos Ferencéknél. Ugyyszólván sok mindent megtudtam a juhászatról.

Télen a pusztát gyakran keresték fel vándoriparosok, bádagesek, köszőrüsök, órák javítók, sőt olyan egyének is, akik valamikor Somogy megye pusz-

táin cselédek voltak, és egyedül maradtak, azok szállást kértek éjszakára, mert még nyáron csak itt-ott kint a szabadban akármelyik boker is adott szállást. De amikor már beköszöntött a tél, bizony, hogy beszerultak az ilyen emberek is a pusztára, épp úgy, mint az állatok a legelőre.

Az volt a gyakorlat, hogy ha szállást kereső ember megjelent, akkor azok a birkaakólban kaptak helyet, ott aztán jó meleg is volt. Így igaz, hogy még csavargók is kaptak ott helyet. Nem is csoda, hogy meleg volt a birkaakólban, mert amikor már az állatok télire edaszerultak, csak almot és takarmányt kaptak. Az akolt melegítette az állatoknak a párája, és a trágya. Reggel, amikor kinyitették az akolnak az ajtaját, csak úgy tódult ki a párával összekeveredett gőz. A birkákat a pászterek úgy délelőtt, mint délután az akolból kiengedték az állásba, amely be volt kerítve. Az állás eszlepekre sarogják voltak felszerelve, és azokból a szállastakarmányt az állatok szedték le. Az kötelező volt, hogy akármilyen hideg is volt, azért a birkákat kint kellett tartani a szabad levegőn. A juhállomány a pusztán lévő sudárfáskutra ment inni. A birkák is meg a gulya is egy másik kútnál ittak. Arról én saját magam is meggyőződtem, hogy például abból a vályuból a ló nem ivott, amelyikből előtte a birkák ittak. Ellenben a szarvasmarhák azok, már nem voltak olyan finnyások, mert azok ittak abból a vályuból is, amelyből a birkák. De viszont azért van különbség, mert a birka sem iszik akár hol a pocsolyából, de viszont a disznó már inkább iszik, ha máshol nincsen víz, a kecsikerék nyomából is megissza a vizet. Abban a 30-40-es években ugyyszólván ólas-disznó nem is igen volt, mert mind kijártak a pászter elé.

Állatok betegsége és népi gyógyítási

módok

Keratavasszal, ahogy a szarvasmarhákat kihajtották a legelőre, bizony hogy gyakran megtörtént, hogy a gyenge zöldfü, vagy másfajta zöldtakarmánytól az állatok felfujódtak. Gyorsan kellett cselekedni, nem lehetett tétovázni. Ál-

latervest azonnal nem lehetett előteremteni, mert 20-30 kilométerre volt. Mire az kiért, a jószág már nem is élt volna.- Így aztán a gazdának kellett, vagy a pászternek az állatokon segíteni. Ha volt keserűs¹, azt adták az állatnak, olyképpen, hogy eltátották a száját, és üveg-gel a folyadékot beöntötték. De az mellett még széna, vagy szalma csuta-
ket is csináltak, és ahányan csak odafértek az állathoz, dörzsölték a ha-sát, hogy minél előbb induljon meg az emésztés, szellőzzön a végbélen ke-resztül. Amíg az állat nem kezdett kérődzni, addig ezt a műveletet csi-nálták. Ha a ló, vagy a szarvasmarha testén /kelevény/ kelés volt, hogy az minél előbb érjen meg, és fakadjon ki, tiszta fehér ruhára tejfeles, apró-ra vágott vöröshagymát, jól érett piros paradicsomot tettek a kelésre. Ezt a gyógymódot addig alkalmazták, míg a kelés meg nem érett, és akkor azt ki-nyomták, de addig nyomták a kelést, míg tiszta friss vér nem felyt. Itt említem meg, hogy ez a gyógyítást embereknél is alkalmazták, ha volt a test-részen kelés.

Amennyiben a pászteremberek nem jutottak vöröshagymához, paradicsom-hoz, akkor meg az állatnak a testére, ahol kelés volt, az utszélen kinőtt utilaput, és cicfarkufüvet és buza, vagy rozslisztből összekevert kovászt szintén tiszta fehér ruhára tettek, és azt kötötték a kelésre. Ezt is több-ször megismételték, míg a kelevény meg nem érett annyira, hogy kifakadjon. Általában 6-7 napig végezték ezt a gyógyítási eljárást. Eredménnyel járt, mert kitisztult az állatnak a kelése.

Legtöbb állatnak a nyaka feltörött, a kemény járomnak a használatá-tól, de annyira, hogy kisebesedett, sajnos a cselédvilágban nem volt kimé-let, ha sebes volt az állatnak a nyaka, akkor is kellett, hogy huzza az igát, tehát járom volt a nyakában. A szegény pára jószágának a nyakát beken-tük faggyuval, jódtinturával, de ha az sem segített, akkor meg dohányhamuval szórtuk be, vagy huyesruhával mostuk meg. A sebet a legyek pedig ellepték, a sebnak a környékét meg kátránnyal kentük be, hogy a kellemetlen szagtól

a legyek elmenjenek.

Az is megtörtént, hogy a legnagyobb kánikulában kellett az állatoknak a herélését végezni, és olyankor fenn állt a veszély, hogy a sebet a legyek beköpték, és kukacok teremték. Ilyenkor is azt csinálták az állatgondozók, pászterek, hogy a sebet megtisztították a féregtől és kátrány-folyadékkal bekenték. Mivel hogy a folyadéknak kellemetlen szaga volt, a legyek nem szálltak rá, és nem is köpték be. Igen csak fájdalmas volt az állatnak, hogy a sebben kukacok voltak, azt hegyes tárggyal ki kellett piszkálni. Leginkább kőtőtűt használtak.

A baremfiaknál gyakori, hogy /cigákulnak/ levegő után kapkodnak, de annyira, hogy ha azonnal nem avatkoznak be, az állatok elpusztultak. Ilyenkor azt csinálták, de még most is, hogy a vizükbe rézgálicot tesznek, és azt isszák meg az állatok. Ha nem használt, elvágják a szalonnát csikokra, és azt közepes erős paprikával megszórták, azt tették az állatnak a szájába. A gyakorlat azt igazolta, hogy használt az állatnak.

Ha ló, szarvasmarha, disznó, birka, kecske lába megsérült, azt meg gáliccal /kékkővel / hintették be. Ezt a gyógyítást többször is megismételték, míg csak az állatnak a sebe meg nem gyógyult. Leggyakoribb sérülés az igás-állatoknál fordult elő, mert szántásker, vetésker, sőt a kecsiuten is megsérült. A lovaknál elég gyakori volt, különösen azoknál, amelyek patkolva voltak, mert menésker vagy futásker a patkósarekvas kivágta a lábukat. Az is megtörtént, hogy a patkolókevécs a pata-vágásker az elevenbe vágott. Olyankor is gáliccal beszórták. Ha hasmenéses volt az állat, keplaltatták. A faszenet összetörték, és azt az ivóvizükbe tették. Ha egy-két napig az állat nem kapott folyadékot, akkor azért ráfanyarodott, hogy a folyadékban földódott faszenet megigya. De ha mégis tovább tartott a hasmenés, akkor meg sütöttek krumplit, vagy ősszel, amikor volt uritök, azt adták az állatnak, szintén megsütve. Az is megfogta a hasmenést.

Ha étvágytalanok voltak az állatok, akkor meg piritott feg-hagymás kenyeret adtak az állatnak. A gyakorlat azt igazolta, hogy utána megjött az állatnak az étvágya.

Amennyiben a szarvasmarha nem folyatott, nem akarta felvenni a bikát, akkor meg sóskenyeret adtak az állatnak. A tehénre mondták, hogy folyat, az üszőre, meg azt, hogy üszelkedik.

Ha disznó nem görgött, akkor meg rozset adtak neki, hogy minél előbb vegye fel a kant.

Itt okvetlen meg kell említeni, hogy Topa Mihály, aki 1940-es években, Somogy megyében, pontosan Kisgátpusztán volt uradalmi disznópásztor, aki annakidején 60 éves volt. Gyerekkora óta pásztor. Topa Mihály 85 éves volt amikor meghalt. Ezt mondta: "nem szabad a tenyészállatot tuletetni, mert akkor elhizza a petefészket, és nem alkalmas arra, hogy utódokat hozzon. Minél többet mozogjen az állat, annál inkább alkalmas arra, hogy a kant felvegye." Ő mondta azt is, hogy "ha a disznó kehül, és ha soványodik, nem szabad azt tovább tartani, mert arra remény hincsen, hogy kigyógyuljen, meg ha eszik is, sem hizlálásra, sem továbbtenyésztésre nem alkalmas. Még azt is mondta, hogy "tüdőgyulladásos jószág ritkán gyógyul meg."

Az is megtörtént, bizonyára még most is, hogy a ló munkaközben megszédül. Akkor meg azt csinálják az emberek, hogy elől a fején meghuzák a haját, de jó erősen, és megszűnik a szédülés. A ló igen csak finnyás állat, mert idegen helyen a vályuból, vagy edényből nem iszik. Éppen ezért azt csinálták a levakkal, hogy ha idegen helyen voltak, vittek magukkal itatósvédret, és abból itatták meg a levat. Tiszta állat a ló, mert mielőtt inna, megmossa a fogát, meg utána kiöblögeti a száját.

Melnár József, aki 63 éves, parasztszármazásu, nyugdíjas, római katolikus vallásu, Pécs, Magyarürögi ut 126 szám alatti lakós, elmondta, hogy ha azt veszik észre, hogy a baremfiaknak hasmenése van, akkor tehén-

turót adnak nekik. Mindig kell, hogy a közelükben legyen homok, és méz, hogy elősegítse az emésztést meg a tejáshéjának is kell a méz, vagy méztartalmu anyag. Elmendta, hogy ha éles tárgy vágja el a jószág lábát, csalány, vagy farkasalma levelével jól meg kell mosni, elősegíti a seb gyógyulását.

A gyűjtésem során sikerült találkozni P á l Károly, 63 éves parasztszármazásuval, aki gyerekkora óta ismeri, és szereti az állatokat, most már nyugdíjas, római katolikus vallásu, nős, 1960 óta állandó lakó, Pécs, Rácváros 49. szám alatt. Előtte lakott Baranya megye Öcsényben, valamint Lukafán, Somogy megyében is.

Pál Károly olyan értelmes ember, hogy ritkán lehet párját találni. Igaz, hogy nem nagy beszédű ember, de amit mond annak hitele, savaborsa van. Az állatok betegségéről és népi gyógyításokról az alábbiakat mondta el; s most ezeket írom le.

- Ha az állatoknak szerulása volt, "tömődése"ilyen módon gyógyították: Kérem a fűzfának 3 rétegű kérge van:

1./ a felső barnaszínű,

2./ a középső piros,

3./ az alsó, meg fehér, a pirosat kellett lefaragni, vizet felferralni, 8-10 litert, zománcozott edényben. Ezt meg kellett itatni az állattal, és megszűnt a szerulása.

- Hasmenés : pásztortáska növényt szedtünk, amelyet erdőszéleken lehet találni. A növényt zölden szedtük le, olyan rozmaring nagyságu, és megfőztük. Beöntéssel jutattuk az állatba, szájon vagy végbélen át. Ezt többször is meg kellett ismétetni. Használt, mert megszűnt a hasmenés.

Gyomervérzés is előfordult az állatoknál. Ez a betegség igen veszélyes volt az állatra. Nem volt más tennivaló, mint hogy kézzel benyultunk a végbélen keresztül, és alvadt vért szedtünk ki. Az ilyen betegség olyankor fordult elő az állatnál, amikor berjazott, és nem pucelódott ki a belső részében maradt /pokla/ méhlepény. Ha azt nem sikerült eltalálni,

az állat elpusztult.

- Étvágytalanság: ezzel is gyakran találkoztunk. Olyankor meg az állatnak friss tyuktejást adtunk. Kenyér közé apróra összeszelt feghagymát is tettünk. Óvatosnak kellett lenni, a tejásnak a héjját szegesárral megszurkódtuk, és ugy adtuk a szájába. Hatása volt, mert megjött az állatnak az étvágya.

- Az is gyakran volt, hogy a kisborju gyenge volt, hogy erősödjön, azt csináltuk, hogy friss nyerstejást adtunk a kis jószágnak, először csak 1 darabot, és később már 2-3 darabot is. Ezzel is óvatosnak kellett lenni, nehogy esetleg gyorsan fejlődjön, mert akkor meg az lett volna a baj, hogy elmarad a csentezata.

Pál Károly megjegyezte, hogy míg csak él, nem tudja elfelejteni, hogy volt őneki is egy-két olyan növendékállata, hogy kapott tejt, és amikor már felnőtt, bizony hogy kereste, és ha csak tehetett, a tejt megette. Például, ha tejt látott, még a megyéből is ki lehetett volna vinni.

- Hát kérem, mi állattal foglalkozók gyakran találkoztunk azzal is, hogy valamelyik állat, ha megsérült, kint a mezőn, vagy éppen otthon a nyílt, mint a bevarrasodott sebre, farkasalma levét tettük. Gyorsan volt neki gyógyhatása, mert 2-3 nap múlva már is mutatkozott az eredmény.

- Mindig nagy gonddal járt, az állatoknak a kiherélése. Előtte való nap nem volt szabad nekik enni adni. És reggel kellett a herélést végezni. Utána is csak igen hig mesléket lehetett adni. Különösen arra nagyon kellett vigyázni, nehogy olyan takarmányt egyen meg, amely gázosodik a gyomorban, ilyen volt a kenyér, de még a buza, rozs, és a kukoricadara is. Az volt a jó, ha egy-két etetést kihagyunk. Inkább az állat sirjen, mint a gazda!... - mondta Pál Károly.

- Az is gyakran megtörtént, hogy herélés után a sebet a légy beköpte. Kreolin folyadékot készítettünk, olyan 1-2 litert, és azzal finoman

bekentük a sebet. Kukacokat meg hegyes tárggyal kipiszkáltuk. Az állatot le kellett fogni. Azért jó, ha az embernek segítőkész szomszédjai vannak. Egy jó szomszéd, legtöbbször többet ér, mint egy róka-lelkű testvér - mondta Pál Károly.

- Kehes állat gyógyítása: nem mindegy, hogy ha az ember állatot tart, hogy az egészséges-e? Leginkább 1-2 éves csikók szoktak kehesek lenni. Nem azért voltak azok, mert megfáztak. Lehet, hogy már az anyukból hozták magukkal. Hogy a kehülés megszűnjön, azt csináltuk, hogy gyenge takarmányt összetörtünk, és azt egyik arra lyukába feldugtuk. Meg azt is alkalmaztuk, hogy pelyvát, bedzavirágot, percekerral meghintettük, és azt leferráztuk, annak a gőzét az állat az orrán át felszívta. De minden esetben az állatnak a fejét pekróccal letakartuk, míg a gőzölést végeztük. Legalább is azt tapasztaltuk, hogy ha 3-4-szer megismételtük, megszűnt az állat kehülése. Kehes állatot vásárra vinni nem volt szabad. Aki kicsit is értett az állathoz, az meg is látta, hogy beteg. A becsület azt úgy tartotta, hogy beteg állatot ne adjunk el...

- Ha az állat taknyos volt, akkor meg azt csináltuk, hogy parázsra viaszt, vagy cukrot szórtunk. Én nem csináltam, de hallettam azt is, hogy tyuk trágyát is tettek a parázsra, azt is az állat az arra lyukán át beszívta füstként. Szalma, szénapelyvát is megszoktuk főzni, és azzal is gőzültük az állat fejét - mondta Pál Károly.

- Közbevettem, és kérdeztem, hogy kitől tanulta?

- Még a nagyapám is ismerte az ilyen állati gyógyításokat, - mondta Pál Károly, és mi is megtanultuk.

- Az is gonddal járt, hogy párosodik-e az állat. Mi csak így mondtuk, hogy folyat a tehénre, a birkára meg, hogy üszekedik. A lóra meg hogy sálik, disznóra meg, hogy görög. Kutyára meg hogy koslat. Hogy minél előbb párosodjék, például a tehén, vagy a ló, azt is megcsináltuk, hogy másik helyre mentünk az állattal, 3-4 szomszédhoz. Más környezetben

volt az állat, és annak a hatására legtöbbször meg is indult, azért jó ha az állat kijár a pászter elé.

- Erdei betegség: kíváncsi voltam, hogy mire is mondja Pál Károly. Itt a mi lakta területünkön sok az erdő, és annak idején az állatok az erdőbe jártak legelni. Ott aztán felszedték a kullancsokat. Idegesítette az állatokat. A kullancs az állatnak a legkényesebb testrészéhez furakodott, ágyékhoz, tőgyéhez. Hogy a féreg elpusztuljon, petróleumes ruhával dörzsöltük meg. Mikor már kezdett a daganat apadni, akkor meg ételajjal kentük be.

- Elletés: igazgalmas, körültekintő munkát igényelt. Már napokkal előtte kint voltunk éjszaka az istállóban. Ha egészséges volt az állat, és minden a rendjén ment, lehetett látni azt, hogy az állat is készült az ellésre. Nem találta a helyét, izgett-mozgett ellésker. Legtöbb állatnak kell segíteni. Meztelen kézzel benyultunk az állatnak a testébe, és igazítottuk az utódnak a fejét, lábát, hogy könnyen jöjjön a világra. Volt amikor kötelet is kellett alkalmazni. De mielőtt az elléshez kezdtünk volna, kéznél volt egy edényben a langyos víz, szappan, hipermangán, a fertőtlenítő folyadék, ha más nem volt, akkor rézgálicot használtunk. Az mindig fontos volt, hogy a kézen a köröm firssen ne legyen levágva, mert az akkor megsértette volna az állatnak a testét. Olyan mint gumikesztyű, abban az időben ismeretlen volt. Arra szintén ügyelni kellett, hogy amikor az állat ellett, ott csend legyen, idegent ha észlelt az állat, az csak fokozta a nyugtalanságát.

- Vérmérgezés: ez olyan betegség volt, hogy nemigen lehetett az állaton segíteni. Azt csináltuk, hogy csendes, sötét helyen tartottuk az állatot.

- Miért? - kérdeztem Pál Károlytól.

- Ugy tudtuk, hogy az az egyedüli gyógyítása, ha az állat nyugalmában van. Akkor még nem volt védőoltás.

- Ünnepi betegségek: ez olyankor fordult elő, amikor az állatok Karácsonykor, Husvétkor, Pünkösdkor, és ha családi ünnep volt, mert olyankor 2-3 napig az állatok nem voltak befogva, pihentek, és ezért az abrakjukat csak meg-megkapták. Vér bántotta őket. Ezt vérlebbanásnak is mondtuk. Vér bántja a jószágot! Közben megjegyezte Pál Károly, hogy "mi állattartók, úgy voltunk, hogy inkább mi nem ettünk, de a jószágoknak kellett, hogy legyen eleség".

- Száj- és körömfájás: kegyetlen volt a természet hozzánk, mert ugyszólván minden 3-4 évben, még ezelőtt 30-40 éve fel-felütötte a fejét a száj- és a körömfájás, a hasított-körmű állatok körében, s emiatt sokat szenvedtek. Három lépcsőben tudnám megmondani, hogy is folyt le a betegség, mondta Pál Károly.

a./ Kezdetben gyenge volt a lefolyás, kedvetlen az állat, ~~ny~~immel-
nyámmal evett. A farka lógott, bágyadt volt.

b./ A közepes betegségnél az állatok már nem ettek, nem tudtak láb-
ra állni.

c./ Erős feken volt a betegség, amikor már egyáltalán az állat
nem tudott lábra állni.

- Mivel gyógyították a beteg állatokat?

- Sajnos nem volt házi gyógyszer, de tudományos alapon sem. Ha észrevettük a betegséget, timsósvizzel, rézgálicoldattal mostuk fel a disznóolat. A száj- és a körömfájásos betegség 3-4 hétig is eltartott. Ha egyszer már felütötte a fejét, a járvány, nem lehetett azt megállítani. Már akkor is a hatóságok körültekintőek voltak, mert azonnal elrendelték a zárlatot. Nem lehetett sem a piacra, sem a vásárra hajtani állatot. Sőt a kirakodó vásárokat sem engedélyezték, már csak azért sem, hogy az emberek ne járjanak el a faluból. A faluvégén voltak a járvány-egészségőrök. Csak az léphette át a határt, aki a lábbelijét bekötötte, és a kezét a fertőtlenítő oldatban megmosta.

- Mikor volt a járvány, az évnek melyik szakában? _kérdeztem Pál Károlytól.

- Leginkább késő ősszel. Sajnos az orbánc és a pestis is pusztította a hasított-körmű állatainkat. Bármivel is próbálkeztünk, sajnos nem járt eredménnyel. Ugy az ólas, mint az istállós, és a kijáró disznók járványnak az áldozatai voltak. Elpusztult jószágokat azonnal a döngkutba kellett szállítani, és ott firssen el-tett mésszel le kellett önteni. Járvány úgy a növendék, mint a felnőtt állatokat egyaránt pusztította.

- Kutya-betegség: már régóta ismert a veszettség. Ha valamilyik állat azt megkapta, nem volt mentés. El kellett pusztítani. Kutyaéknál még előfordult, hogy egymást igen csak meg-megharapták. A kutya a saját sebet maga gyógyítja, mert azt egy-egy nap többször is megnyalja.

- Még ezelőtt 35-40 éve gyakori volt a baromfi-vész, mondta Pál Károly.

- Mivel előzték meg, és ha már beütött a vész, akkor mivel gyógyították a szárnyasokat?

- Gyenge kőrifának a héjját lehúztuk. Azt hideg vízbe tettük, ázott. Állt 2-3 óráig. A víznek a színe kékes volt. Ilyen víz állandóan volt az itatós-vályuban. Hosszu évtizedeken át ezt így csinálták, és azt tapasztalták, hogy hatása volt. Pál Károly is el-mendta, hogy az állatok között elszapereáltak a patkányok. Sok eset-ben a csapda, de még a mérég sem i^rotta ki őket. Azt is megcsinálták, hogy zsákokat kifeszítettek, hogy az oda tett eleségre a patkány betud-jon menni. Így a zsákban a patkányt megfogták. Szó-szóros értelemben a szemét tüzes vassal kiégették. A patkány kegyetlenül visított. A többiek azt meghallották, és arról a helyről elmenekültek. A patkányok

5-6 kilométer távolságra is elmennek, szinte csapatostul, olyan helyre, ahol állatok voltak - mondta Pál Károly.

- A gyűjtésem során arra jöttem rá, hogy ugy Somogy megyében, mint Baranyában a pásztereket bölcs embereknek tartották, a múltban, és még most is. Különösen a régi világban élt pásztereket bölcs embereknek vélték. Például velem is megtörtént, mikor még olyan 5-6 éves voltam, hogy ha megláttam a kanászt, vagy a gulyást, köszöntem annélkül, hogy valaki is mondta volna. Hogy miért tartottuk tiszteletben? Azért mert azt láttuk mi gyerekek is a felnőttektől, hogy azok is bizalommal, érdeklődve fordultak a pászterekhez. Nem csak azért, mert az állatok betegségeit felismerték, hanem azt is megtudták mondani, hogy milyen idő várható. Jó megfigyelésük volt.

- Bizony, meg is tudták mondani, mert volt idejük a természet anynyi minden változatát megfigyelni.

- Ha például dél felől fújt a szél, langyos szellő, akkor azt mondták ugy a somogyi, mint a baranyai pászterek, hogy legkésőbb 24 óra múlva megjön az eső.

- Meg azt is mondták, hogy ha távolról hallani a vonatkerekek csatogását, a szemszéd falunak a hang hangját, hogy rövidesen az idő megre, vagy hidegre fordul. Ezeket Topa Mihály disznópászter, aki 81 éves volt, Somogy megye Kisgátpusztán lakott, római katolikus vallásu, többször is mondta. Topa Mihály 1960-as években meghalt. Ugyancsak ezeket mondta többször is Dencsik György idős pászter, aki Somogy megye Fenópusztán a cselédek kanásza volt, sőt azt is mondta, hogy ha Dél felől repülnek magasan a vadludak, és Észak felé szállnak, hogy kemisz hidegre számíthatunk. Jó volt a megfigyelése, mert valóban bekövetkezett a hideg. Dencsik György pászter azt is mondta, hogy ha a vadludak keletről, nyugatra szállnak, akkor meg szeles, csapadékos idő várható. Dencsik György 77 éves volt, mikor meghalt, Fenó falu temetőjében nyugszik.

- Ha a füst leszáll, és a fecskék alacsonyan röpködtek, megjön az

eső, ha pedig magasan repülnek, akkor továbbra is száraz idő marad, ezt is úgy a Somogy mint a Baranya embereitől lehet hallani.

Somogy megyében a pásztoreknál ismert a számadó, öreg, és fiatal bujtár, ugyancsak ez ismert Baranya megyében is. Szinte azonos a pásztoreknak az öltözete, hosszuszáru bőrcsizma, fehér ing, fekete bársonyöltöny, fényes gurcigombos fekete mellény, nagyszélű kalap, kétrétű óralánc, vagy háromágra fent óraszíjjal lógott a zsebóra.

Az is megfigyelhető volt, hogy azok a pásztorek viseltek pörgebajuszt, és hosszú széles parókát, akik már számadók, vagy egyedüli pászter volt. Öreg, vagy fiatal bujtárnak csak sturccolt bajuszt lehetett viselnie, még akkor is, ha kiszolgált katona volt. Igen csak rangot jelentett a pásztoreknál a számadó pászter, öregbujtár.

Például a nagyapám, aki Zselic vidéken Lipótfán született, még az üköregapám is kanász volt, mesélte, hogy amikor ő bujtár volt, az édesapja gyakran találkozott Subri Jóska betyárral és társaival, akik járták a vidéket. Azt is elmondta, hogy a Bárdibükki, Lipótfai csárdában együtt szórakoztak. Mindig volt a betyár-vezérnek pénze. Igen szerette a rántott levest, és a rántott tejjét. Egy-két liter bort megivott. De soha nem lehetett azt látni, hogy részeg lett volna. Nagyon okos leva volt, mert ha idegen érkezett a kecsmáéhoz, akkor nyerített, sőt a két első lábával annyira kapálózott, hogy azt ekvetlen meg kellett nézni. Szegényemberek nem féltek a betyárvezértől, de a többi társától sem. Például, a kecsmásrások jobban fügtek a betyárektől, mint a falu birájától, vagy a jegyzőjétől. A nagyapám azt is elmesélte, hogy ha az üköregapám és a betyárok a csárdában voltak, az is megtörtént, hogy 3-4 nap egyfolytában mulattak. Csak addig tartottak szünetet, míg kialudták magukat. A legrégebb betyár és pászter-nótákat énekelték. A cigány mindig ott volt, és azt játszotta, amit ők mondtak.

Ezt gyakran énekelték:

A betyárnak jól megy dolga

Zöld erdőben nefelejcs a párnája.

Kakukk madár ébresztgeti, rákiállt az alvóra,
kellj fel, betyár, ne aludj, mert éjjél után
hármát ütött az óra.

Meg ezt is énekelték:

Kecsmáresné, száz szál gyertyát, száz icce bert,
ide az asztalra!
De a betyár csak egyre mulat,
fokását fergatja,
kecsmáresné, ide a legszebb lányát,
most mulatunk, mi betyárok kedvünkre, igazán.

Fizeli György öregapám, ha élne, most lenne 120 éves. Ezeket a nótákat szintén Somogy és Baranya megyében a pászterek szerették énekelni, de még itt-ott a régi hagyományt, azért őrzik, sajnos kezd feledésbe maradni. Öregapám azt is elmondotta, hogy a betyárvezért a fiatal fehérnépek kedvelték, sőt azzal sem törődtek, ha az embereknek a nyelvére kerültek, ha arról beszéltek. Szinte büszkék voltak arra a nők, ha betyárokkal együtt lehetettek. Mondták is, hogy minden csoda csak három napig tart. Volt olyan szegény lány, aki megszökött a falujából a betyárokkal.

Kérdeztem, hogy később mi lett azzal a leánnyal, aki a betyárokkal elszökött?

Azt válaszolta öregapám, - hát az lett a lányokkal, hogy nem maradhattak a betyárral állandóan, hanem beszegődtek a földesurakhoz, a kastélyba, és ott a betyár gyakran meglátogatta a kedvesét. Ezt nem is tartották titekban, mert tudta a földesur, hogy a leány a betyárnak a szeretője. Ilyen volt Lipótfán is a Petrácsik féle uraságnál is. Kocsis Juliskának hívták a leányt, édesapja a pusztán négyökrösbéres volt. Azok is büszkék voltak arra, hogy a szép, derék, barma leánya, aki olyan 170 cm magas volt, begárfekete haja volt, és olyan formás alakja volt, hogy még rajzolni sem tudtak volna különbet.

Mikor találkozott a betyár a leánnyal? -kérdeztem.

- Legtöbbször a legnagyobb éjszakában, a kastályban.

- A földes ur nem kifogásolta? - kérdeztem.

- Nem, sőt azt szerette az ur, hogy a betyárvezér oda járt a kastályba.

- De miért?

- Azért, mert akkor máshonnan a betyárok nem mentek a kastályba. Nyugodt volt a földesur, ha a betyárvezér ott tartózkodott. Mert olyan-ker seha nem volt kellemetlensége. Amikor a betyár nem volt ott, bizony, hogy többször a földesurat meglátogatták ismeretlen betyárok, és üres kézzel nem távoztak el.

Öregapám azt is elmondta, hogy amelyik szegénylány megszökött a faluból, vagy éppen a pusztáról, azt csak is már a betyároktól lehetett megtudni, hogy hol van. Legtöbb szép lány a betyároknak a szeretője volt. Az is megtörtént, hogy a betyár hívta a leányt a kecsmába, olyanra nem is tudott visszaemlékezni, hogy valamelyik is megtagadta volna a hívást.

- És ha mégis előfordult? - hogy nem teljesítették a betyár kívánságát, akkor mi történt? - kérdeztem.

- Olyanra nem emlékszem, mondta öregapám. Inkább olyan volt, hogy nagy volt az irigykedés, az is megtörtént, hogy fiatal menyecskék is megjelentek a csárdában, kimulatták magukat. Nem számított, hogy mit beszéltek az emberek, sőt büszkék is voltak arra, hogy a betyárral voltak együtt. Ezért az meg-megtörtént, hogy a menyecskét az ura elüldözte a háztól. De nem maradt végleges az állapot, mert az ura csak visszahívta a feleségét.

Egyik alkalommal öregapám ezeket mondta el:

Bárdibükk, és Kaposmérő nagy kiterjedésű legelőjén legeltette a disznókat. Kaposvár, és Nagykanizsa közötti köves ut, akkor már hadi ut volt. Négyfogatu levashintóval mentek arra a földesurak. Gyakran a Subri Jóska betyár vezér és társai az urakat megtámadták, mégpedig olyképpen, hogy utjukat állták. Erőszakhoz ritkán folyamodtak. A pénzt elkérték. Ha az ur-

nak, fiatal, és jó kiállásu leva volt, azt kifogták a hintó elől, és helyébe a betyár a régi levát adta. De az is megtörtént, hogy nem adtak helyette. A földesur a kettő lóval volt kénytelen tovább menni. Azt a betyár-vezér mindig megmondta, hogy vele nem találkoztak. Azt volt a szava-járása a betyárnak, hogy nem találkoztunk! De ha mégis eljáratja a száját, vele gyűlik meg a bajja. "Azért mondom, nehegy később ez miatt az uraságnak bajja származzon. Nem ekelhet senkit, csak saját magát az ur!" Még ezt is mondta a betyárvezér: "ha találkoznak a lödörgő, naplópó pandurekkel, nincsen magyarázkodás, hogy hol találkoztunk, de ha mégis eljár a szájuk, úgy is megtudom, még előbb is mint, ahogy hazaérkeznének! Akker pedig geromba leszek! Árulásukkal ne kényszerítsenek arra, hogy tényleg betyár módjára kelljen leszámolnom". A földúr mondta, dehoggy, dehoggy mondom, hogy találkoztunk! Ugyis én huznám a rövidebbet, vagy a családom.

Na még csak annyit, hogy urnak ur a barátja, betyárnak meg a szegényember, de mi mégis többen vagyunk - mondta a betyár, és elvágatott a lóval.

Hire ment, hogy a betyár találkozott a földesurral. Beszélgettek, az a hír járta.- A nagykanizsai hadiut már akker is igen forgalmas volt. Vásárező kerekedők is ezen az uton közlekedtek. A betyárok pontosan tudták azt, hogy mikor jöttek vissza a vásárról, és elyankor utjukat állták. Először udvariasan kérték a pénzt. Ha a kerekedő kezdett vonakodni, akker a betyárok keményebb hangot alkalmaztak. Az is megtörtént, hogy aránylag kevés pénzt adott át a kereskedő, mint amennyi nála volt. Olyankor azokat is átkutatatták, akik a kerekedővel voltak. Legtöbbször a rejtett pénzt a levaknak a szerszámának részében lehetett, vagy a kocsinak egyik elrejtett helyén találni. A betyárok azt a magyarázatot nem fogadják el, hogy nem volt jó vásár, kevés lett volna a vevő. Amennyiben a kerekedőnek jó öltönyruhái voltak, akker egy pár öltönyt elvettek tőle. Az így szerzett ruhát részben a betyárok használták, vagy odaajándékozták a szegényembereknek. Ezért is

szerették a szegényemberek a betyárokat. Semmi pénzért el nem árulták volna a betyárokat, a pandureknak. Persze a betyárok azt is megtudták, hogy kitől is érdeklődtek a pandurek. Azt a személyt is megkeresték, és amennyiben látták azt, hogy nem árulta el őket, akkor a szegényembernek a hallgatása fejében pénzt, vagy ruhát adtak.

Öregapám azt is elmondta, hogy már sok esetben úgy érezte magát, mintha ő is vérbeli betyár lett volna. Mert a betyárok bizalmasak voltak hozzá. Ezt tudták a pandurek is, hogy öregapámnak kapcsolata van a betyárokkal. Többször is faggadták, hogy mondja el, hogy Subri Jóska hol van? De ő soha azt nem mondta meg, hogy mikor, hol látta a betyár vezért. Volt amikor a pandurek öregapámat napokig kérdezték a betyár hellétéről. De nem mondott lényegeset.

Magát nem bántották a pandurek? - kérdeztem nagyapámat.

- Fenyegettek többször is. De edáig nem merészkedtek, hogy egy ujjal is hozzám mertek volna nyulni. Nem én tőlem félhettek, hanem a betyároktól, mert ha bántalmaztak volna, azt úgy is megtudták volna, és bosszút álltak volna, miattam - mondta öregapám.

Szivós, kemény gyerekek voltak a betyárok.

- Miért éppen a pásztorekkel tartottak kapcsolatot a betyárok? - kérdeztem.

- Hát azért, mert a pászterek olyan emberek voltak, hogy lehetett bennük bizni. Legtöbbször tudtak a környéken, mert gyakran kint voltak a szabadban. Látták azt, hogy ki heva is megy. Pandurek is ha valamit megakartak tudni, a pásztereket kérdezték. A betyárok a helyüket gyakran változtatták, amikor már igen csak kezdett szerulni a hurok, hogy kézrekerülhetnek, akkor meg egy-egy éjszaka nagy területet jártak be, és csak tessék-lássék nyugtalanságot okoztak. Az miatt nem is volt annyira fontos, hogy nyomezást folytassanak. Olyankor történt, hogy egy nyugodtabb - így mondta - újabb területre mentek. Így jutottak el Kaposvár környékéről, a Zselic vidékről, Barcsra, Szigetvárra, Eszékre, mert Magyarországhoz tartóztak.

A pászterek akkor voltak nyugodtan, amikor minél távolabb történtek a betyárok utonállása. Pandurek olyan véleménnyel voltak, hogy most már a pászterek sem megbízhatók. Így aztán valóban hónapok, évek is elmúltak, hogy a pandurek a betyároknak a nyomára bukkantak.

Igy mondta nagyapám: "Subri Jóska igen jó eszű gyerek volt. Nem igen jártak túl a fején. Ha idekelt volt, egy-egy nap kétszer, vagy háromszor is átöltözött. Volt, amikor ő sem ismerte meg. Őt is többször kipróbálta, amelyre csak később jött rá. Mert édeklődött a betyárok felől, úgy mint egy földbirtokosnak az urasága lett volna, annak adta ki magát. Hogy hol lehetne elcsipni a betyár vezért? Ha olyan ember édeklődött, akit még előtte soha nem látott, édeklődésére lényegeset nem mondott. Persze a betyár olyankor soha nem fedte fel magát. Azt csak később, már évek múltán tudta meg. Betyár vezér, csak azt tartotta titoknak, amit ő egyedül tudott. Ha már valaki más is tudta, hogy hol van, akkor gyanus volt. Mondta a betyár, hogy nem találkoztak.

A régi pászterek, azt is megcsinálták, hogy amikor a pandurek üldözték a betyárt, hogy helyette a lóra ültek, és menekültek a pandurek elől. Azek meg a menekülőt üldözték. Amikor elfogták, akkor derült ki, hogy nem is a betyár. Olyankor a pandurek firtatták, hogy miért menekült a pászter? Mindig tudták azt, hogy mit kell mondani. Ilyen kifogást találtak, hogy gyakorolta a levaglást. Meg elkérték a betyártól a levat, hogy a községbe, vagy éppen a városba tudjanak minél előbb eljutni. Éppen ezért volt az, hogy egy-egy disznópászter, vagy gulyás két-három bejtárt is tartott, így bármikor a nyáját elhagyhatta a számadó. Soha azektól sem tudtak egy áruló szót sem kicsikarni.

Öregapám azt is elmondta, hogy a betyár vezérnek ha beteg volt a leva, és ha azt látta, hogy nem várható gyógyulása, minden gondolkodás nélkül fejbőlötte. De ha olyan leva volt, amely csak sántikált, valami miatt megrándult a lába, az helyett is gyorsan szerzett másikat. Az ilyen harcképtelen levat pedig átadta a szegényembernek. Hiába is kérdezték a hatóság

emberei, a ló átvételéről a szegényembert, csak azt mondta, hogy szabadon csámbergott a jószág, és megsajnálta, és befogadta. A pászterek segítették a levat meggyógyítani. Lábrándulásnál a levat kötve tartották, hogy minél kevesebbet tudjon mozogni, mégpedig úgy, hogy korlátok közé szerítették. A nagyapámtól nem kérdeztem, hogy Subri Jóska betyárral tulajdonképpen mi is történt később, ő meg nem mondta.

Az állat-nevek adásánál is megtaláljuk az azonosságot, a párhuzamosságot, mert Somogy és Baranya megyében is adnak az állatoknak ugyanolyan neveket mint például: lónak: Baba, Sári, Vihar, Panni, Csillag, Kese, Szederes, Deres, Mancsi, Pajti, Bársony, Vica, Marcsa. Még csak véletlenül sem adtak Marisⁱ nevet a lónak. Azt az emberek szégyelték volna, még csak ki-mondani is mások előtt, hogy Maris, de azt már jobban, hogy Marcsa. A parasztember arra igen csak ügyelt, hogy más embereket az emberi méltóságában meg ne sértse, még ez uten is.

A két megye közötti párhuzamosságot abban is lehetett a múltban, de még most is tapasztalni, hogy annyira becsületesek voltak a parasztek egymáshoz, még csak véletlen sem csinálták azt meg, hogy 4-5 hónappal idősebbnek mondják a csikót, vagy éppen a berjut. Egyébként is a szegényember úgy a csikóját, mint a növendékberjúját előbb párosította, vagy munkára fogta be, mint a jómódu pógár. Itt már a különbséget is lehetett látni, hogy gazdagember állata tovább nevelődhetett annélkül, hogy munkára fogták volna be, mint a szegényember jószágát. Már mint egy megyén belül is az állatok tartásánál meglehetősen találni a különbözőséget, mert ha szegényembernek az állata volt beteg, az mindent elkövetett, hogy gyógyuljon meg, ha kellett még a saját ruháját is levetette magáról, és az állatra tette, hogy meg ne fázzen. Éppen ezért is kereste, és kutatta a szegényember, hogy mivel tudja meggyógyítani az állatát, törte is a fejét, de viszent a jómódu ember már arra nem fordított annyi gondot. Azért is velt az, hogy egy-egy pusztában, vagy majerban több száz állat is elhullott egy-egy járvány alkalmával.

Azenes állati gyógyításokkal is találkozunk: Somogy megyében is ismert ha az állatnak hasmenése van, faszenet, vagy tört krumplit adnak, épp úgy mint Baranya megyében. Somogy és Baranya megyében az állat-tartók között igen csak ismert, hogyha a növendékállatnak nyers tejt adnak, akkor jóval gyorsabban fejlődik. De azt is tudják, hogy óvatosnak kell lenni, mert ha hirtelen fejlődik az állat, akkor abból baj is lehet, mert a csontozata elmarad a fejlődéstől, és gyenge lábu állat fejlődik.

Mind két megyében igen elterjedt, hogy a kismalacoknak a herélését legjobban már akkor elvégezni, amíg csöcs alatt vannak. Nem esnek úgy vissza a fejlődésben. Még az is megegyezik, a két megyében, hogy a téli malacokat március 19-20.-a előtt nem tanácsos ivartalanítani. Sőt az is gyakori, hogy Husvét előtt nagyhéten végezték, és még most is a herélést.

Hogy miért van ez? Azt is megtudtam, mert a múltban, és még most is az állattal bánó emberek találkoznak piacen, vásáron, sőt katonáságnál, és ott van idő arra, hogy beszéljenek az állatok neveléséről, és gyógyításának módjairól. Így igaz, hogy mindenki arról szeret inkább beszélni, amihez a legjobban ért. Így is van ez jól.

Például az állatoknak a vásárra való hajtását úgy Somogyban, mint Baranyában, de még Tolnában is megtaláljuk, a szegényembereknél. De viszont már a jobb módúaknál, amikor mentek vásárra, azok levaskecsival mentek, a kocsi után volt kötve a vásárra vitt jószág. És ha távolra mentek, vásárra, előtte egy nappal már előbb elmentek. Amikor kivitték az állatot a vásárra, az kipihent volt, mindjárt másképp nézett ki, mint a szegényembernek az állata, mely 25-30 kilométert tett meg a gazdájával együtt gyalog.

Én azt is megjegyeztem, hogy a múltban úgy Baranyában, mint Somogyban, és Tolna megyében voltak olyan állatkereskedők, akik igen távolra is elmentek vásárolni állatokat, és ha rövidebb ideig tartották az állatokat, őket meg nem érdemelt haszonnra tettek szert. Igen csak sok kupec volt. Említtem Somogy megyében, Csomaszabadit, Kisberkit, Kerceseligetet, Szabadi falut,

ahol sok németajku, illetve sváb anyanyelvűek laktak, azok szerettek aztán vásárra menni, s vitték a növendék-jószágokat. Ezt azért is tudom ilyen részletesen, mert 1940-es években Somogy megye Szabadi faluban mint gazdasági szóga dolgoztam, Wágner György állatkereskedőnél, akinek az eredeti foglalkozása köműves volt, de azt abba hagyta, és felcsapott állatkereskedőnek, de olyan jól ment, hogy pár év alatt több földet, házat vett a faluban. Sőt korábban volt egy kis kocsmájuk is, amelyet butéliának mentak, ott 2 deci, félliter, egy-liter bort, vagy éppen égetett szeszt mértek és árusítottak. De azt inkább csak azért tartották fenn, hogy akik az állatokat adták el, azok ott áldomást ittak. Wágner György abban az időben lóval, csikóval, tehénnel, sőt legnagyobb mértékben hizett állatokat vásárelt a parasztságtól, és vagon szám szállította a Német kereskedőknek. Az volt a gyakorlat, hogy már az állatokra Wágner György a szerződést lekötötte, míg soványak voltak. Ezt is onnan tudom, hogy nap mint nap jártam a falukat, és ellenőrizték, hogy melyik gazdánál, milyen súlyban is vannak a tinók. Kegyetlen egy életmód volt náluk. Mert nappal állatokat gondoztam, kellett menni szántani, mindent csinálni, és este meg vidékre mentem állatkereskedés ügyben. Nem volt sem ünnep, sem vasárnap. Wágner György és családja 1945 után ki lett telepítve Németországba.

Szemtanuja és fültanuja voltam annak, hogy itt az állatkereskedőnél volt kehes állat is, de nem számított, azért csak eladta. Itt aztán nem törődtek az állat-szeretettel. Wágner György és családja részéről csak a vagyoni haszonszerzés volt a cél. Egyik alkalemmal Mária nagylányához jött a katonatiszt udvarlója, Kaposvárról, az esteli vonattal. És nekem kellett lemenni a vasutállomásra a hintóval két fűrge lóval. Pontosan 1942. januárjában volt. Komisz hideg volt. Nem is éreztem magamon a ruhámat. Én elől ültem, csak egy hitvány ruhában, pekróccal nem tudtam takarózni, mert a katonatisztnak és a lánynak kellett a pókróc, de nem is egy, hanem négy is. Hogy én akkor mit gondoltam, azt most nem volna illő leírni... /! /Jó, és szépet, nem az egyszer

biztos... Ez még nem is volt kivetni való, mert cseléd, az cseléd, megszejtam, mert pusztán nevelődtem fel. Csak az volt már az ember-telenség, hogy elakartam menni haza vacserázni, és akkor azt mondta Wágner Györgyné, hogy Jóska, ne menjen haza, mert a hadnagy urat még ma este vissza kell vinni a vasutállomásra, Debővárra.

- De kérem, nem vacseráztam.

- Az nem számít, maga még fiatal, bírja! Meg aztán nem is látszik meg, ha nem eszik. De ha mégis annyira éhes, akkor talál mit enni az istállóban.

- Mit? - kérdeztem.

- Hát ne csináljon úgy, mintha nem tudná?!

- Nem tudom, Isten bizony, tésasszony!

- Tényleg, hogy nem tudja, hogy ott mit lehet enni?

- Nem!

- Hát akkor csak maradjon éhesen!

- Igencsak kíváncsivá tett Wágnerné.

Pali bácsi egy régi öreg benfenntes szóga volt. Rettentő hitvány ember volt, azóta igen sok emberrel találkoztam az életben, de még olyan jellemtelen emberrel nem. Alattomos volt. Hazudott a hátam mögött, mindig mást mondott a munkaadóknak. Azt állította, hogy nem gondozom az állatokat. Persze, hogy nem volt igaz, azt a Wágner család is tudta, sőt inkább az is volt a baj, hogy miért adok azoknak az állatoknak enni, melyek másnap vagonba lesznek rakva.

Csak nem tudtam a gondelattól szabadulni. Kérdeztem Pali bácsitól, hogy mit lehet itt enni az istállóban?

- Miért? - kérdezte.

- Azért, mert a tésasszony azt mondta, hogy ha annyira éhes vagyok, akkor találék ennivalót az istállóban.

- Hát mit?

- Csak azt, amit Márinéni este fejéskor hagyott a tehének tőgyében,

azt húzogassam ki, ott van a vizes vödör.

- Értem. Erre nem is gondoltam. Nem mondtam, hanem csak magamnak jegyeztem meg. Én azt még csak el sem mondtam azóta sem, de nem is irtam le, mint csak most. De ezzel még nem ért véget a napi esemény. Mert ugye le őra lehetett este, jött Mária, a kisasszony, hogy gyorsan fogjak be és menni kell Debővára a vasutállomásra, mert 11 órakor jön a budapesti gyors, amely Kaposvárra megy, arra kell a hadnagyurat elvinni!

A parancsot teljesítettem. Két könnyüvérű fiatal levat befogtam. Egyiknek a neve Kapitány, a másiké meg Káplár volt. Mindegyik sötét pely volt. Nagyon gyorsan tudtak futni, legjobb idejükbe voltak, 4 évesek. Ahogy befogtam, a loakat, előálltam, a lakásuk ajtaja elé, kijöttek a fiatalok, akkor ugy fogalmaztam meg, hogy az urak. Pedig ugy mondták, hogy Wágner György valamikor szegény köműves-segéd volt. De felvitte az Isten a dolgát. Azt már elfelejtette, hogy ki is volt! Rosszabb volt, mint a született ur!

- Jóska! - Maga üljön hátra - mondta a lány.

- Hátra ültem.

A hadnagy és a lány meg előre ültek. A pokrócokat, amelyek hátul voltak, önekik adtam. Nekem ugy sem járt, tudtam.

- Hintóval mentünk. Igaz, hogy én ültem hátul, mintha ur lettem volna. Nem tartottam szerencsémnek, sőt ugy néztem az urakra, mint a sarokba állított vasvella. Besszu azért nem élt bennem. Sok minden kavargott már akkor is a fejemben, mint 18 évesnek. Igen csak beszűkült világnézetem volt. Emberekkel ritkán beszéltem, inkább az állatokkal, szeretem az állatokat.

Mikor már kijöttek a lakásból, akkor láttam azt, hogy a hadnagy és a lány részeg. Ahogy kiértünk a faluból a kövesutra, egyre jobban bántott a meleg, hogy miért is adtam át a lovaknak a hajtási jogát a hadnagynak, mert ő fogta a hajtószárt, a lány meg az ostert. Csapták, vágták az állatokat, pedig ugy is futottak, sőt egyre veszélyesebb volt a közlekedés. Az történt, amire nem is számítottam, hogy a hajtószárnak a vége, rátekeredett

az első kerékre, de annyira, hogy a lovak keresztbe álltak az uton. Ordítottak, hogy mit csináltam! Én semmit.

- Ne pofázz, te taknyos! - mondta a hadnagy.

Elfutott a méreg... ha nem lett volna köztünk az a nagy emberi különbség, bizeny Isten, hogy ott az uton helyben hagytam volna, de úgy ám, hogy még az anyja sem ismert volna rá. De hiába volt a méreg, ha hatalman, és jogom nem volt, mert még magammal sem rendelkeztem. A részek egymásba kareltak. Össze-vissza beszéltek, mint az általában a részek csinálják. Nyugtattam az állatokat, mert megveregedtem. ^{a nyakukat.} Több eszük volt, mint a két ficsurnak! Mert azok nézték türelmesen, hogy mit is csinálék, hogy is tudom kiszabadítani őket a szerengásból, mert a hajtószár, a gyeplü annyira felcsavaredett a kerékhez, hogy minden csak feszült. Késemet akartam elővenni, a zsebemből, hogy elvágom, a hajtószárat, de arra már nem került ser, mert a jobboldali lónak a hámszijekarikája kiszakadt, kissé a hajtószár is engedett. Sikerült a hajtószárat a kerékről letekerni. A kiszakadt szűgykarikát úgy ideiglenesen megdrótoztam, a hidegben. Folytatuk az utunkat. De most már én hajtottam a lovakat, Attaláig, a közeli faluig. Ott csak nem fértek a bőrükbe a részegek, erősködtek, hogy ők akarják hajtani, a lovakat.

- Mi lovaink! - mondta a lány. Maga Jóska a szolgánk!

Annyi eltérés volt, hogy a lány hajtotta a lovakat. A hadnagy meg osterral ütötte őket. Csak nem tudtam már megállni.

-Hadnagy ur! Ne üsse az állatokat, azok úgy is futnak!

-- Semmi közöd hezzá! Cseléd vagy és kus!

A lovak nem is futottak, hanem már vágóban rohantak, de úgy, hogy megváltak vadulva. Ilyen körülmények között megérkeztünk a Dombóvár-i új vasutállomásra. Még a vonat nem érkezett meg Budapest felől. Kint vártam. Bántott a deleg. Volt időm szétnézni. Meglepett, amikor láttam, hogy véres a hó, láttam azt, hogy a baloldali lónak a hasi tájékán folyt a vére. Mert

a kecsinak a rudja el volt repedve és a szálka megsértette. Nem volt mit mást tennem, hogy bementem a WC-re és ott a saját zsebkendőmet lehugyoztam, és az állatnak a vérző sebét azzal törölgettem. Nem folytattam ezt már tovább. A kisasszony azt hazudta a szüleinek, hogy én hajtattam a lovakat, amikor is történt az eset. A szülei öneki hagytak igazat.

A gyűjtő munkámat azzal fejezem be, hogy aki az állatokat szereti, és gyógyítja, az kevésbé tud komisz lenni. Nem véletlen, hogy Magyarországon nap mint nap mindig több háziállat van, csak egyet említek a kutyákat. Sajnos emberek, mi egymástól igen csak eltávoledtünk, meg is van az oka! És állatokhoz menekülünk, azokkal barátkozunk, és velük érezzük jólsekk esetben magunkat. Ezt a történetet, még meg kellett hogy irjam.

Feli József
Feli József

Pécs.
Magyarürögi ut 118.
7635.

Önkéntes néprajzgyűjtő.

